

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет обліку і фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

**Завідувачка кафедри,
д.е.н., проф.**

_____ **Світлана ХАЛАТУР**
« ____ » _____ **2025 р.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: Удосконалення системи управління капіталом аграрних
підприємств для підвищення їх фінансової стійкості

Освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувачка

Валерія ГЕТЕЛЬ

**Науковий керівник,
д.е.н., професор**

Оксана ГРАБЧУК

Дніпро – 2025

ДНПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Обліку і фінансів

Кафедра: Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Освітньо-професійна програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
« _____ » _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ на підготовку кваліфікаційної роботи

Гетель Валерії Вікторівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Удосконалення системи управління капіталом аграрних підприємств для підвищення їх фінансової стійкості

Науковий керівник: Грабчук Оксана Миколаївна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «07» жовтня 2025 р. № 2996

2. Термін подання здобувачем роботи: «05» грудня 2025 року.

3. Вихідні дані до роботи: фінансова звітність ПФФ «Агроцентр», внутрішні управлінські документи, статистичні дані, а також нормативно-правові акти, фахові публікації, матеріали інтернет-джерел тощо.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Вступ. 2. Теоретико-методичні засади управління капіталом аграрних підприємств. 3. Оцінка ефективності управління капіталом ПФФ «Агроцентр». 4. Напрями вдосконалення системи управління капіталом аграрного підприємства для підвищення його фінансової стійкості. 5. Висновки і пропозиції.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

1. Джерела формування капіталу підприємства. 2. Моделі оптимізації структури капіталу. 3. Ключові показники фінансової стійкості. 4. Земельні ресурси, які використовує агропідприємство. 5. Рівень забезпеченості працівників земельними ресурсами фірми. 6. Динаміка показників фінансового результату агропідприємства. 7. Структура капіталу ПФФ «Агроцентр» за 2020-2024 роки. 8. Динаміка основних статей капіталу ПФФ «Агроцентр», тис. грн. 9. Процес формування стратегії управління капіталом агропідприємства. 10. Процес інтеграції ризик-менеджменту у систему управління капіталом агропідприємства. 11. Прогноз коефіцієнтів фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр» за оптимізованої структури капіталу. 12. Прогноз показників забезпеченості підприємства власними оборотними коштами ПФФ «Агроцентр».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «19» травня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-методичні засади управління капіталом аграрних підприємств	травень-червень 2025	виконано
2	Оцінка ефективності управління капіталом ПФФ «Агроцентр»	липень-серпень 2025	виконано
3	Напрями вдосконалення системи управління капіталом аграрного підприємства для підвищення його фінансової стійкості	вересень-жовтень 2025	виконано
4	Висновки і пропозиції	листопад 2025	виконано
5	Оформлення роботи	грудень 2025	виконано

Здобувачка _____
(підпис)

Валерія ГЕТЕЛЬ

Керівник роботи _____
(підпис)

Оксана ГРАБЧУК

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Сутність капіталу підприємств та особливості його формування в агросекторі	8
1.2. Концептуальні підходи до управління капіталом: сучасні моделі та інструменти	15
1.3. Фінансова стійкість як цільовий орієнтир системи управління капіталом	23
Висновки до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПВФ «АГРОЦЕНТР»	45
2.1. Організаційно-економічна характеристика ПВФ «Агроцентр»	45
2.2. Аналіз капіталу підприємства та ефективності його використання	54
2.3. Оцінка фінансової стійкості агропідприємства та виявлення недоліків у системі управління його капіталом	66
Висновки до розділу 2	75
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ	77
3.1. Формування стратегії управління капіталом агропідприємства в умовах ризику та нестабільності	77
3.2. Інтеграція ризик-менеджменту в систему управління капіталом агропідприємства	84
3.3. Оптимізація структури капіталу з метою зміцнення фінансової стійкості агропідприємства	88
Висновки до розділу 3	95
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100

РЕФЕРАТ

Тема: «Удосконалення системи управління капіталом аграрних підприємств для підвищення їх фінансової стійкості»

Кваліфікаційна робота містить: 105 с., 12 рис., 17 табл., 58 літературних джерел.

Об'єкт дослідження – система управління капіталом аграрних підприємств.

Предмет дослідження – економічні відносини, механізми, методи та інструменти формування, використання й оптимізації капіталу аграрних підприємств.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління капіталом агропідприємств, спрямованих на зміцнення їх фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності.

Методи дослідження – аналізу й синтезу, індукції й дедукції, порівняння, абстрагування, узагальнення, статистичні методи обробки фінансової звітності, коефіцієнтний аналіз, методи прогнозування і моделювання фінансових показників.

В ході виконання кваліфікаційної роботи представлено комплексне обґрунтування механізму інтеграції ризик-менеджменту в систему управління капіталом аграрного підприємства та розробка підходів до оптимізації його структури з урахуванням впливу воєнних та економічних ризиків.

Результати рекомендовані до впровадження ПВФ «Агроцентр» у м. Дніпро, Дніпропетровська область.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

КАПІТАЛ, АГРАРНЕ ПІДПРИЄМСТВО, ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ, СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ, РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ, ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ФІНАНСУВАННЯ

KEYWORDS

CAPITAL, AGRICULTURAL ENTERPRISE, FINANCIAL SUSTAINABILITY, CAPITAL USE EFFICIENCY, CAPITAL MANAGEMENT STRATEGY, RISK MANAGEMENT, CAPITAL STRUCTURE OPTIMIZATION, FINANCING, DIVERSIFICATION

ВСТУП

Функціонування аграрних підприємств в умовах воєнних ризиків, нестабільності фінансових ринків і суттєвих коливань цін на сільгосппродукцію потребує формування ефективної системи управління капіталом, здатної забезпечувати стійкість і конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів. Капітал є ключовим ресурсом аграрного виробництва, який визначає рівень інвестиційної активності, можливості розширеного відтворення, доступ до кредитних ресурсів та здатність підприємства протидіяти зовнішнім шокам. За умов зростання фінансових ризиків, обмеженості оборотних коштів та ускладнення доступу до довгострокового фінансування проблеми оптимізації структури капіталу та підвищення ефективності його використання стають особливо значущими. Недосконалість механізмів управління капіталом, дисбаланс між власними і позиковими ресурсами, низька оборотність активів та недостатня адаптивність фінансової політики призводять до погіршення фінансової стійкості агрофірм.

Удосконалення системи управління капіталом стає критичним чинником стабільного розвитку аграрного сектору, забезпечення його інвестиційної привабливості та формування довгострокових конкурентних переваг. Саме тому дослідження механізмів підвищення ефективності управління капіталом аграрних підприємств є своєчасним, науково значущим та має вагомое практичне значення для розвитку аграрної економіки України.

Попередні дослідження управління капіталом аграрних підприємств демонструють значну увагу науковців до проблем підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. У працях Р.І. Грешка, О.Ю. Ємельянова, В.Г. Кореняка, О.В. Петраковської та Г.А. Тарасюка систематизовано теоретичні підходи до структурування капіталу й оптимізації його вартості в умовах нестабільності. Дослідження О.А. Водолазської, О.Ю. Ємельянова,

О.М. Кубецької та С.М. Халатур акцентують на важливості стратегічного управління капіталом як ключового чинника забезпечення фінансової стійкості підприємств. Наукові напрацювання Ю.В. Біляк, Д.В. Дробота та Н.С. Згадової розкривають особливості формування й використання капіталу саме в аграрному секторі, враховуючи галузеву специфіку та ризикогенність діяльності. Водночас, залишається недостатньо дослідженим питання інтеграції сучасних фінансових інструментів і методів ризик-менеджменту в систему управління капіталом аграрних підприємств, що обумовлює потребу подальших наукових розвідок.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад і розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління капіталом аграрних підприємств, спрямованих на зміцнення їх фінансової стійкості в умовах економічної нестабільності.

Для розкриття теми роботи та досягнення поставленої мети слід було вирішити такі завдання:

- проаналізувати сутність капіталу підприємств та особливості його формування в аграрному секторі;
- вивчити концептуальні підходи до управління капіталом, сучасні моделі та інструменти для підвищення ефективності фінансових рішень;
- дослідити фінансову стійкість як цільовий орієнтир системи управління капіталом у забезпеченні стабільного розвитку агропідприємств;
- оцінити організаційно-економічної структури ПВФ «Агроцентр»;
- проаналізувати стан капіталу агропідприємства та ефективність його використання;
- оцінити фінансову стійкість агропідприємства на основі фінансових показників і виявити недоліки у системі управління капіталом;
- розробити пропозиції щодо формування стратегії управління капіталом агропідприємства в умовах ризику та економічної нестабільності;
- обґрунтувати інтеграцію ризик-менеджменту у систему управління капіталом для мінімізації фінансових ризиків;

– запропонувати заходи щодо оптимізації структури капіталу з метою зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Об'єкт дослідження визначається як система управління капіталом аграрних підприємств.

Предметом дослідження встановлено економічні відносини, механізми, методи та інструменти формування, використання й оптимізації капіталу аграрних підприємств.

У ході дослідження використовувалися методи, що дозволяють всебічно оцінити управління капіталом аграрних підприємств і визначити шляхи підвищення їх фінансової стійкості. Теоретичний блок роботи базується на методах аналізу та синтезу, індукції і дедукції, порівняння, абстрагування, узагальнення наукових підходів до управління капіталом і фінансової стійкості. Емпіричні дослідження передбачали використання статистичних методів обробки фінансової звітності, горизонтального та вертикального аналізу, коефіцієнтного аналізу, а також методів прогнозування і моделювання фінансових показників. Поєднання цих методів забезпечує комплексний підхід до дослідження управління капіталом, оцінки ефективності його використання та підвищення фінансової стійкості агропідприємств.

Інформаційною базою дослідження, проведеного на матеріалах ПВФ «Агроцентр», слугують його фінансова звітність, внутрішні управлінські документи, статистичні дані, а також нормативно-правові акти і наукові джерела, що забезпечують комплексність і достовірність висновків.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному обґрунтуванні механізму інтеграції ризик-менеджменту в систему управління капіталом аграрного підприємства та розробці підходів до оптимізації його структури з урахуванням впливу воєнних і економічних ризиків.

Практична значимість результатів полягає в можливості їх використання аграрними підприємствами для підвищення фінансової стійкості, удосконалення системи управління капіталом та прийняття

обґрунтованих рішень в умовах ризику та нестабільності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність капіталу підприємств та особливості його формування в агросекторі

Сутність капіталу підприємств розкривається через його економічну природу, роль у виробничому процесі та значення для фінансової діяльності. Капітал у сучасному розумінні – це не лише грошові ресурси, а ширше поняття, яке охоплює всю сукупність матеріальних, фінансових та нематеріальних активів, що забезпечують безперервність функціонування підприємства та формують основу його розвитку. Він є фундаментом будь-якої господарської діяльності, адже без наявності капіталу неможливо організувати виробництво, придбати ресурси, інвестувати у нові проекти чи забезпечити конкурентоспроможність на ринку. У фінансовій площині капітал трактується як вартість, авансована в господарську діяльність із метою отримання доходу, що робить його ключовим індикатором результативності управлінських рішень [2].

У широкому розумінні капітал включає всі види активів підприємства – від основних засобів і виробничого обладнання до оборотних ресурсів, які забезпечують поточну діяльність. У вузькому фінансовому сенсі капітал розглядають як сукупність власних і залучених фінансових ресурсів, що формують активи підприємства та відображаються у пасиві балансу. Власний капітал є показником фінансової незалежності та стійкості, тоді як залучений забезпечує розширення господарських можливостей, але водночас підвищує фінансові ризики. Важливою характеристикою капіталу є його здатність приносити прибуток у майбутньому [15].

Сутність капіталу підприємств проявляється у його багатогранності: з одного боку, він є сукупністю ресурсів, необхідних для виробництва та

фінансування діяльності, з іншого – інструментом реалізації економічних стратегій і фактором зростання вартості бізнесу. Його формування, структура та ефективність використання визначають конкурентоспроможність підприємства, стійкість до кризових явищ та перспективи розвитку в довгостроковій перспективі [1].

Функції капіталу підприємства є відображенням його ролі та значення у фінансово-господарській діяльності. До основних функцій капіталу відносяться виробнича, фінансова інвестиційна захисна та регулююча функції.

Виробнича функція капіталу підприємства полягає у забезпеченні безперервності та результативності виробничого процесу, адже саме завдяки капіталу створюється матеріально-технічна база, без якої жодна господарська діяльність не може існувати. У широкому розумінні капітал у цій функції охоплює як основні засоби – землю, будівлі, споруди, обладнання, техніку, так і оборотні ресурси – сировину, матеріали, паливо, насіння, добрива, засоби захисту рослин та інші ресурси, які безпосередньо залучаються у процес виробництва. В аграрному секторі виробнича функція має особливе значення, оскільки саме тут поєднуються природні ресурси із трудовими та фінансовими, а продукція створюється за участю біологічних процесів, що обумовлює сезонність та циклічність виробництва. Капітал забезпечує можливість формування виробничого потенціалу підприємства, визначає рівень його технічної оснащеності та конкурентоспроможності. Чим вищий рівень інвестованого капіталу у сучасні технології, автоматизацію, механізацію й енергоефективність, тим вища продуктивність праці та якість кінцевої продукції. Водночас виробнича функція капіталу тісно пов'язана з його відтворенням, адже зношення основних засобів потребує постійного оновлення та модернізації, а оборотні ресурси – регулярного відновлення для підтримання виробничого циклу. Капітал у своїй виробничій функції виступає не лише матеріальною основою створення продукції, але й фактором підвищення ефективності використання ресурсів, впровадження

інновацій та забезпечення стійкого розвитку агропідприємства [21].

Фінансова функція капіталу полягає у формуванні фінансових основ діяльності підприємства, забезпеченні структури його активів та пасивів, а також у підтриманні ліквідності та платоспроможності. Капітал виступає джерелом фінансування усіх видів господарської діяльності – від поточних витрат до довгострокових інвестиційних проєктів. Саме завдяки капіталу підприємство може організовувати рух фінансових потоків, управляти кредиторською та дебіторською заборгованістю, забезпечувати фінансову стійкість. В агросекторі ця функція є особливо важливою, оскільки сезонність виробництва та затримки у реалізації продукції потребують ретельного планування фінансових ресурсів. Фінансова функція капіталу визначає також можливість залучення кредитів, інвестицій і грантів, що безпосередньо впливає на темпи розвитку підприємства [33].

Інвестиційна функція капіталу виявляється у можливості оновлення та розширення виробничого процесу через інвестування у нові технології, модернізацію техніки, впровадження інновацій. Для аграрних підприємств ця функція особливо важлива, адже розвиток сільського господарства залежить від застосування сучасних методів ведення землеробства й тваринництва, точного землеробства, біотехнологій. Інвестиційна функція забезпечує підприємству здатність адаптуватися до змін ринкового середовища, підвищувати конкурентоспроможність і виходити на нові ринки збуту. Вона також охоплює довгострокове планування, що дозволяє формувати стратегію розвитку, спрямовану на підвищення ефективності та прибутковості [44].

Захисна функція капіталу полягає у створенні фінансової «подушки безпеки» для підприємства. Капітал виступає гарантом виконання зобов'язань перед кредиторами, інвесторами, працівниками та державою. Чим більший обсяг власного капіталу має підприємство, тим стійкішим воно є до фінансових ризиків, коливань ринкових цін та непередбачених обставин, таких як неврожай, стихійні лиха або економічна криза. Для аграрних підприємств це особливо актуально, адже вони постійно перебувають під

впливом природних та ринкових ризиків. Захисна функція проявляється і в тому, що капітал слугує базою для формування страхових та резервних фондів, необхідних для покриття можливих збитків [37].

Регулююча функція капіталу виражається в його здатності впливати на прийняття управлінських рішень та формування стратегії підприємства. Структура та обсяг капіталу визначають напрями розвитку, можливості залучення додаткових ресурсів і вибір фінансової політики. Для аграрних підприємств це може означати визначення оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом, вибір форм фінансування сезонних витрат, ухвалення рішень щодо інвестування в нові напрями діяльності. Регулююча функція капіталу створює основу для довгострокового планування, дозволяє балансувати між ризиком і прибутковістю та визначати фінансову стратегію, яка забезпечує стійкість у конкурентному середовищі [29].

Джерела формування капіталу підприємств є надзвичайно важливим аспектом функціонування бізнесу, адже від того, які джерела фінансування залучає підприємство, залежить його фінансова стійкість, рівень незалежності, здатність до розвитку та інвестиційної активності. У загальному вигляді джерела формування капіталу поділяються на власні, залучені, інвестиційні та альтернативні, і кожне з них має свою специфіку використання та вплив на структуру капіталу (рис. 1.1). Власний капітал формується за рахунок внесків власників і накопиченого прибутку підприємства. До нього належить статутний капітал, який відображає початкові інвестиції засновників і є основою для початку господарської діяльності, пайовий капітал, який формується за рахунок внесків учасників у кооперативних або акціонерних підприємствах, додатковий капітал, що виникає в результаті дооцінки активів чи безоплатно отриманих ресурсів, резервний капітал, призначений для покриття можливих збитків, а також нерозподілений прибуток, який підприємство залишає у своєму розпорядженні для розширення виробництва та фінансування інновацій. Власний капітал є фундаментом стабільності підприємства, адже він не

підлягає поверненню, формує довіру кредиторів і інвесторів та створює гарантії фінансової надійності [25].

Рис. 1.1. Джерела формування капіталу підприємства

Залучений капітал – це кошти, отримані від зовнішніх кредиторів і партнерів на умовах повернення. Це можуть бути банківські кредити, позики, комерційний кредит від постачальників, лізинг, а також випуск облігаційних позик [21]. Для підприємств аграрного сектору характерним є використання короткострокових кредитів для фінансування сезонних потреб – закупівлі насіння, пального, добрив, оплати послуг тощо. Залучений капітал забезпечує можливість швидкого реагування на потреби виробництва, однак водночас формує фінансові зобов'язання та створює ризик залежності від кредиторів.

Інвестиційні ресурси є ще одним важливим джерелом формування капіталу. Вони можуть надходити у вигляді державних дотацій, грантів, коштів міжнародних організацій і фінансових інститутів, які підтримують розвиток аграрного сектору, зокрема у сфері інновацій та сталого розвитку. Такі ресурси дозволяють фірмам оновлювати матеріально-технічну базу, впроваджувати сучасні технології та підвищувати конкурентоспроможність.

Окремо слід відзначити альтернативні джерела капіталу, які набувають

дедалі більшого значення в сучасних умовах. Серед них – краудфандинг, що дозволяє залучати фінансування від широкого кола зацікавлених осіб, аграрні розписки, які забезпечують можливість отримання фінансування під заставу майбутнього врожаю, а також продаж корпоративних прав і залучення стратегічних інвесторів. Ці інструменти є особливо актуальними для аграрних підприємств, які часто мають обмежений доступ до традиційних джерел фінансування через високий рівень ризику та сезонність виробництва [50].

Джерела формування капіталу підприємства є багатогранною системою, яка поєднує класичні фінансові інструменти та інноваційні підходи. Рациональне поєднання власного й залученого капіталу, активне використання інвестиційних і альтернативних джерел дозволяє підприємству підтримувати фінансову рівновагу, забезпечувати розвиток та підвищувати стійкість у мінливих економічних умовах [53].

Особливості формування капіталу в агросекторі визначаються низкою специфічних чинників, що відрізняють сільськогосподарське виробництво від інших галузей економіки. Передусім це сезонність виробництва, яка зумовлює нерівномірність руху капіталу протягом року: у період посівних чи збиральних робіт підприємство потребує значних фінансових ресурсів для закупівлі насіння, добрив, пального, оренди чи обслуговування техніки, тоді як доходи надходять лише після реалізації врожаю. Така особливість спричиняє необхідність залучення короткострокових кредитів, інших позикових коштів, що створює залежність від фінансових установ та підвищує фінансові ризики.

Ще однією визначальною характеристикою є високий рівень ризиків аграрного виробництва. Кліматичні умови, коливання ринкових цін на продукцію, колективні ризики, пов'язані з хворобами рослин чи тварин, можуть призвести до втрати значної частини врожаю або зниження прибутковості. Це зумовлює потребу в системі страхування, державних компенсацій та створенні внутрішніх резервних фондів для забезпечення

фінансової стійкості. Важливою особливістю є також значна роль державної підтримки у формуванні капіталу аграрних підприємств. Дотації, субсидії, пільгове кредитування, програми компенсації вартості техніки чи насіння створюють додаткові можливості для розширення виробництва та модернізації матеріально-технічної бази [45].

Окрему увагу слід звернути на тривалий виробничий цикл у сільському господарстві, що означає замороження капіталу на кілька місяців, а інколи й років, у випадку з багаторічними насадженнями чи тваринництвом. Це потребує ретельного планування грошових потоків і оптимізації структури фінансування. Особливе місце у формуванні капіталу займає земля, яка є головним ресурсом і водночас специфічним видом активу, що не може бути швидко реалізованим чи використаним для ліквідності, але має стратегічне значення для розвитку підприємства. Сучасні тенденції демонструють, що зростає роль інноваційних інвестицій в агросекторі: застосування технологій точного землеробства, використання дронів, цифрових систем управління, біотехнологій, енергозберігаючого обладнання потребує значних капіталовкладень, проте дає ріст ефективності та конкурентоспроможності [1].

Формування капіталу в аграрних підприємствах відбувається в умовах поєднання традиційних джерел фінансування з інноваційними механізмами та вимагає врахування специфічних ризиків, сезонності й залежності від державної політики [3].

Структура капіталу аграрних підприємств, має свою специфіку, яка відрізняє агросектор від інших галузей економіки. Передусім капітал агропідприємства формується з високою питомою вагою основних засобів, оскільки саме земля, сільськогосподарська техніка, будівлі та виробничі споруди складають основу його виробничого потенціалу. Земельні ресурси виступають не лише як засіб виробництва, а й як головний актив, що має безпосередній вплив на обсяги, якість, рентабельність виробленої продукції.

Значна частка капіталу концентрується у матеріальних об'єктах, які є

довгостроковими інвестиціями, потребують постійного оновлення й модернізації, а також формують основу для відтворювальних процесів. Окрім цього, структура капіталу аграрних підприємств включає вагому частину оборотних активів, адже виробничий процес у сільському господарстві неможливий без постійного забезпечення насінням, добривами, засобами захисту рослин, паливно-мастильними матеріалами, кормами для тварин. Ці елементи вимагають значних фінансових ресурсів і зумовлюють потребу у кредитуванні на період посівних, доглядових та збиральних робіт [20].

Особливою складовою структури капіталу є біологічні активи, які включають посіви, багаторічні насадження та сільськогосподарських тварин. Вони одночасно виконують роль виробничого ресурсу і готової продукції, створюючи специфічні вимоги до оцінки, обліку та управління фінансовими потоками. На відміну від промислових підприємств, де капітал швидше набуває оборотності, в агросекторі значна його частина «заморожена» у біологічних активах протягом усього виробничого циклу, що ускладнює фінансове планування та підвищує ризик ліквідності [27].

Водночас у структурі капіталу агропідприємств важливе місце займають короткострокові кредити та позики, які забезпечують фінансування сезонних витрат і компенсують дисбаланс між виробничими потребами та моментом реалізації продукції. Їхня роль надзвичайно велика, оскільки власних ресурсів аграріїв часто не вистачає для підтримання повного циклу виробництва. Загалом структура капіталу в агросекторі є багатокомпонентною, що потребує ретельного управління, гнучкої фінансової стратегії, оптимального поєднання власних і залучених ресурсів. Вона визначає конкурентоспроможність підприємства, його здатність розвиватися, інвестувати в інноваційні технології та протистояти ризикам зовнішнього середовища [36].

1.2. Концептуальні підходи до управління капіталом: сучасні моделі та

інструменти

Управління капіталом є ключовим елементом фінансового менеджменту, адже від його ефективності залежить здатність підприємства забезпечувати стійкість, конкурентоспроможність та динамічний розвиток. Сучасні умови господарювання, що характеризуються високим рівнем невизначеності, глобалізаційними викликами, інтеграцією фінансових ринків та цифровізацією бізнес-процесів, вимагають застосування нових підходів до формування й використання капіталу. Традиційні концепції, які ґрунтуються на класичних теоріях структури капіталу та оцінки його вартості, доповнюються сучасними моделями, що враховують ризики, податкові аспекти, інформаційну асиметрію та поведінкові чинники. В умовах трансформації економіки та переходу до інноваційних моделей розвитку особливої актуальності набуває інтеграція сучасних інструментів, таких як венчурне фінансування, краудінвестинг, фінансовий лізинг, а також використання похідних фінансових інструментів для хеджування ризиків. Значного поширення набувають і цифрові технології, зокрема FinTech-рішення, штучний інтелект та аналітика Big Data, що дозволяють підвищувати якість прогнозування та оптимізації структури капіталу. Водночас актуальним стає врахування ESG-факторів, які впливають на інвестиційну привабливість компаній та вартість їхнього капіталу. Таким чином, концептуальні підходи до управління капіталом у сучасних умовах формуються на основі синтезу класичних і новітніх теорій, поєднання фінансових, стратегічних та інноваційних інструментів, що забезпечують комплексне управління ресурсами підприємства в умовах нестабільного середовища [47].

Теоретичні основи управління капіталом охоплюють комплекс концепцій, що пояснюють сутність, роль і механізми використання капіталу підприємства в умовах ринкової економіки (рис. 1.2).

Класичні підходи до управління капіталом формувалися в межах неокласичної економічної теорії та фінансового менеджменту і передбачали акцент на ефективності використання ресурсів, оцінці вартості капіталу та пошуку оптимальної структури фінансування. У цих підходах домінує розуміння капіталу як основного ресурсу виробництва, від величини і вартості якого залежить конкурентоспроможність та стійкість підприємства. Головна увага приділяється співвідношенню власних і позикових коштів, що визначає рівень фінансової незалежності та платоспроможності [41].

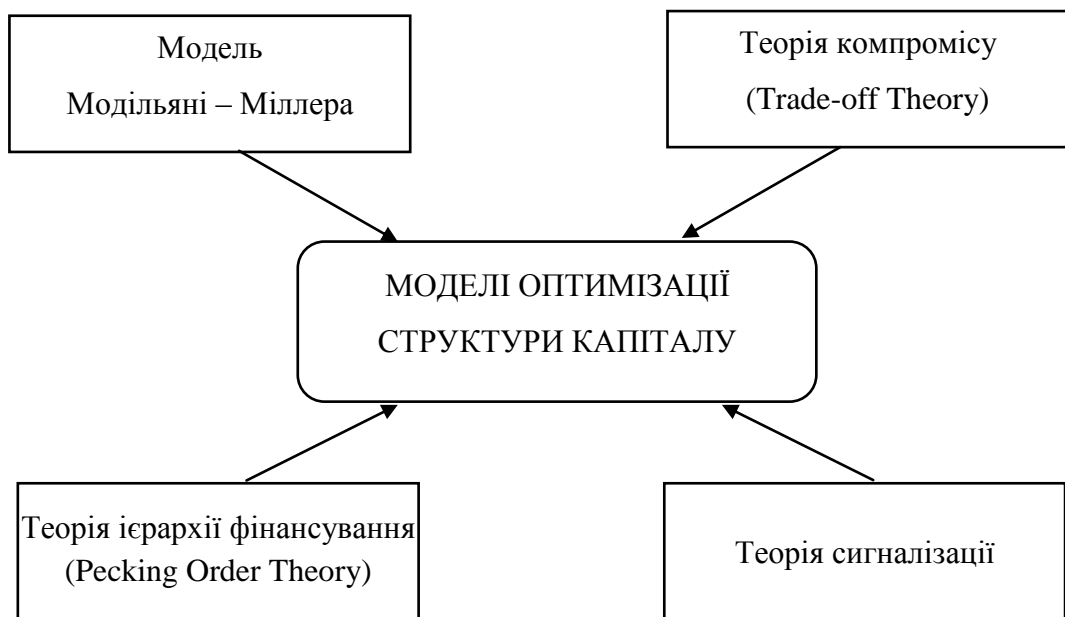

Рис. 1.2. Моделі оптимізації структури капіталу

Неокласичні концепції управління капіталом розширили цю парадигму, інтегрувавши фактор ризику та дохідності. Основним завданням управлінця вважається не лише формування джерел фінансування, але й вибір такого їх поєднання, що мінімізує вартість капіталу і водночас знижує рівень ризиків. Вони враховують, що надмірне використання позикових ресурсів знижує вартість капіталу за рахунок податкового щита, проте підвищує ризик банкрутства. У межах цих підходів виникають моделі оптимальної структури капіталу, які стали основою сучасного фінансового менеджменту [58].

Окремий напрям у сучасній фінансовій науці становлять концепції

поведінкових фінансів, які враховують вплив психологічних та соціальних факторів на управлінські рішення. Вони виходять із того, що управлінці та інвестори не завжди діють раціонально, їхні рішення можуть залежати від індивідуальних уподобань, схильності до ризику, очікувань і навіть емоційних станів. Це пояснює, чому підприємства часто відходять від «раціонально оптимальної» структури капіталу, обираючи більш консервативні чи ризикові стратегії фінансування залежно від особливостей корпоративної культури, управлінського досвіду та зовнішніх умов [10].

Теоретичні основи управління капіталом базуються на поєднанні класичних принципів ефективності, сучасних уявлень про баланс ризику і доходності та поведінкових факторів, що формують реальні практики управління фінансовими ресурсами. Це створює підґрунтя для розроблення сучасних моделей і інструментів, які дозволяють підприємствам адаптуватися до динамічного бізнес-середовища, враховувати як об'єктивні економічні умови, так і суб'єктивні аспекти прийняття рішень [4].

Моделі оптимізації структури капіталу ґрунтуються на прагненні підприємства забезпечити такий баланс між власними й позиковими джерелами фінансування, який дає змогу досягти максимальної ринкової вартості компанії при мінімізації витрат на залучення коштів і фінансових ризиків. Класичним підґрунтям вважається модель Модільяні – Міллера, яка у своїй первинній формі доводила, що за умов досконалого ринку, відсутності податків і транзакційних витрат структура капіталу не впливає на вартість компанії. Проте реальний фінансовий простір змусив авторів внести уточнення: з урахуванням податкового щита відсоткових платежів позиковий капітал може підвищувати вартість компанії, водночас збільшуючи ризик банкрутства. Це стало основою подальших концепцій [25].

Однією з найпоширеніших у практиці є теорія компромісу (Trade-off Theory), яка акцентує на пошуку оптимального співвідношення між вигодами від податкової економії на відсотках і ризиком фінансових труднощів та неплатоспроможності. Згідно з цією моделлю, кожна компанія повинна

знайти ту точку рівноваги, де гранична вигода від додаткового залучення боргу зрівнюється з граничним ризиком фінансової нестійкості. Це дозволяє уникати як надмірного боргового навантаження, так і втрати можливостей податкової оптимізації [5].

Інший підхід відображено в теорії ієрархії фінансування (Pecking Order Theory), запропонованій Майєрсом та Майджлуфом. Її сутність полягає у тому, що підприємства надають перевагу внутрішнім джерелам фінансування (нерозподіленому прибутку) перед зовнішніми, а у випадку потреби зовнішніх ресурсів спочатку використовують борг, і лише в останню чергу випускають нові акції. Причиною цього є асиметрія інформації: менеджмент має більше відомостей про стан компанії, ніж інвестори, тому випуск акцій може сприйматися ринком як сигнал про проблеми, що знижує вартість капіталу [4].

Теорія сигналізації також відіграє важливу роль у сучасному фінансовому менеджменті. Вона виходить з того, що вибір структури капіталу підприємством є своєрідним сигналом для інвесторів і кредиторів. Наприклад, збільшення частки боргу може демонструвати впевненість менеджменту у майбутніх грошових потоках і здатності обслуговувати зобов'язання. Водночас надмірне зростання боргового навантаження може сигналізувати про високий рівень ризику. Таким чином, ринок трактує фінансові рішення компанії як непряме підтвердження її реального стану та перспектив [23].

Сучасні моделі оптимізації структури капіталу поєднують у собі класичні підходи та адаптацію до сучасних умов ринку. Вони враховують не лише податкові й фінансові вигоди від використання боргу, а й інформаційні асиметрії, ризику, галузеву специфіку та стратегічні цілі компанії. Правильний вибір моделі дозволяє підприємству не лише зменшити вартість капіталу, а й підвищити довіру інвесторів, забезпечити фінансову стабільність і конкурентні переваги на ринку [42].

Сучасні інструменти управління капіталом відіграють ключову роль у

формуванні фінансової стратегії підприємства, оскільки дозволяють не лише залучати додаткові ресурси, а й ефективно регулювати їх вартість, структуру та рівень ризиків. Одним із найбільш поширених інструментів є фінансовий лізинг, який дає змогу підприємству використовувати основні засоби без значних одноразових капіталовкладень. Це особливо актуально для компаній, що прагнуть оновити виробничі потужності, зберігши ліквідність. Іншим важливим механізмом є факторинг, який забезпечує прискорення оборотності капіталу через дострокове отримання коштів за рахунок уступки дебіторської заборгованості, що підвищує платоспроможність і знижує ризик неплатежів.

Значну роль у сучасному управлінні капіталом відіграє застосування похідних фінансових інструментів, зокрема форвардів, ф'ючерсів, опціонів та свопів. Вони використовуються для хеджування валютних, відсоткових і товарних ризиків, що дозволяє захистити капітал від несприятливих коливань ринку. Паралельно з цим підприємства активно залучають власний капітал через публічні розміщення акцій на фондовому ринку – IPO та SPO. Такі інструменти не лише забезпечують надходження довгострокових ресурсів, а й підвищують імідж компанії та довіру інвесторів [52].

Для інноваційних та швидкозростаючих компаній дедалі більшого значення набувають венчурне та приватне інвестування. Ці форми фінансування дозволяють отримати ресурси для розвитку ризикованих, але перспективних проєктів, одночасно формуючи партнерські відносини з інвесторами, які нерідко надають не лише кошти, а й управлінський досвід чи доступ до нових ринків. У сучасних умовах цифровізації поширюється також краудфандинг і краудінвестинг, які дають змогу мобілізувати капітал завдяки широкому колу приватних інвесторів через спеціальні онлайн-платформи. Це створює нові можливості для підприємств, що мають нестандартні ідеї та потребують підтримки з боку суспільства [43].

Сучасні інструменти управління капіталом є багатограними та різноплановими, а їх вибір залежить від розміру підприємства, галузі, етапу

його розвитку та рівня ризику, на який готове піти керівництво. Використання цих інструментів у комплексі дає змогу досягти оптимального балансу між вартістю, доступністю та стабільністю капіталу, що є запорукою фінансової стійкості та стратегічного розвитку компанії [55].

Інноваційні підходи до управління капіталом у сучасних умовах займають особливе місце, адже вони базуються на інтеграції новітніх фінансових технологій, цифровізації бізнес-процесів та врахуванні глобальних викликів, серед яких кліматичні ризики, соціальна відповідальність і динамічність фінансових ринків. Одним із ключових напрямів є використання FinTech-рішень, що дозволяють підприємствам не лише автоматизувати процеси моніторингу капітальних потоків, а й здійснювати прогнозування їхнього руху з урахуванням сезонності, зміни кон'юнктури ринку та поведінкових факторів. Це забезпечує оперативність прийняття рішень, зменшує транзакційні витрати та дає змогу швидко адаптуватися до змін середовища. Важливим елементом стає інтеграція ESG-факторів у систему управління капіталом, адже інвестори дедалі більше орієнтуються на проекти, що відповідають принципам сталого розвитку, демонструють екологічну відповідальність, дотримання соціальних стандартів і прозорість управлінських процедур. Залучення капіталу через ESG-орієнтовані інструменти підвищує конкурентоспроможність компанії на міжнародному ринку, а також формує довіру серед стейкхолдерів [57].

Застосування штучного інтелекту та технологій Big Data у сфері управління капіталом відкриває можливості для аналізу великих масивів інформації з фінансових, економічних і поведінкових джерел. Це дозволяє будувати математичні моделі оптимальної структури капіталу з урахуванням ризиків, швидше виявляти диспропорції та знаходити нові інвестиційні можливості. Алгоритми машинного навчання здатні передбачати потенційні коливання вартості капіталу та їхній вплив на фінансову стабільність компанії, що значно підвищує ефективність прийняття рішень. Окремого значення набувають сценарне моделювання та стрес-тести, які дозволяють

перевірити стійкість капіталу за різних умов: від макроекономічної нестабільності до форс-мажорних ситуацій, таких як війна, енергетична криза чи глобальні ринкові шоки. Завдяки цьому керівництво підприємства отримує змогу заздалегідь підготуватися до можливих ризиків та мінімізувати їх негативні наслідки. У результаті інноваційні підходи до управління капіталом формують нову парадигму, де ключовими критеріями стають гнучкість, адаптивність, технологічність і відповідальність. Поєднання FinTech, штучного інтелекту, ESG-принципів і сценарного моделювання дозволяє компаніям створювати ефективні стратегії управління капіталом, що відповідають викликам XXI століття та забезпечують довгострокову фінансову стійкість і зростання [51].

Практичні аспекти реалізації моделей управління капіталом полягають у тому, що навіть найбільш досконалі теоретичні підходи та моделі втрачають ефективність без урахування специфіки конкретних умов функціонування підприємства. Насамперед важливим є питання адаптації обраних моделей до умов воєнної та післявоєнної економіки, оскільки бізнес стикається з високими рівнями невизначеності, перебоями у фінансових потоках, обмеженістю доступу до зовнішнього фінансування та нестабільністю валютного курсу. У таких умовах підприємства вимушені поєднувати класичні підходи до управління капіталом із практиками кризового менеджменту та антикризового фінансового планування, що дає змогу мінімізувати ризики неплатоспроможності й зберегти ліквідність [7].

Особливу увагу необхідно приділяти диференціації підходів залежно від типу підприємств. Для малих підприємств найбільш доступними є внутрішні джерела фінансування, зокрема реінвестування прибутку та оптимізація оборотного капіталу, тоді як великі корпорації можуть використовувати складні фінансові інструменти, залучати позикові ресурси на міжнародних ринках чи випускати власні цінні папери. Транснаціональні корпорації додатково формують глобальні стратегії управління капіталом, що враховують податкові режими різних країн, можливості трансферного

ціноутворення та диверсифікацію ризиків за рахунок географічного розподілу активів і джерел фінансування. Важливим практичним завданням є досягнення балансу між ліквідністю, рентабельністю та ризиком при формуванні структури капіталу. Надмірна орієнтація на власний капітал може знизити фінансовий леверидж і рентабельність бізнесу, тоді як надмірна залежність від позикових коштів підвищує ризик фінансових труднощів і загрожує банкрутством у випадку коливань доходів. Тому підприємства мають розробляти власні цільові орієнтири щодо співвідношення власного та позикового капіталу з урахуванням галузевої специфіки, етапу життєвого циклу та загальної стратегії розвитку [8].

Вибір інструментів управління капіталом безпосередньо залежить від галузевих особливостей. Наприклад, аграрні підприємства потребують значних сезонних залучень короткострокового капіталу, промислові компанії роблять акцент на довгострокових інвестиційних ресурсах, а ІТ-компанії орієнтуються на венчурне фінансування та краудінвестинг. У кожному випадку підхід до управління капіталом має відображати не лише фінансові цілі, а й стратегічні пріоритети підприємства, що забезпечує його стійкість і конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі [12].

Практична реалізація сучасних моделей управління капіталом передбачає гнучке поєднання класичних фінансових концепцій з інноваційними інструментами, урахування економічних викликів і кризових умов, а також побудову індивідуальної системи управління, яка відповідає масштабам, галузі та стратегічним завданням підприємства. Це забезпечує не лише ефективне використання ресурсів, а й здатність компанії реагувати на зовнішні зміни та зберігати фінансову стабільність.

1.3. Фінансова стійкість як цільовий орієнтир системи управління капіталом

Поняття фінансової стійкості є одним із ключових у фінансовому менеджменті, оскільки воно відображає рівень надійності та стабільності функціонування підприємства в умовах мінливого середовища. Фінансова стійкість визначається як здатність суб'єкта господарювання зберігати рівновагу між власними і позиковими джерелами коштів, забезпечувати безперервність виробничо-господарської діяльності та виконання своїх фінансових зобов'язань незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Її сутність полягає у тому, що підприємство повинно мати достатній рівень власного капіталу для покриття активів, а залучені позикові кошти повинні використовуватися в обсягах, які не створюють надмірної фінансової залежності від кредиторів [13].

Фінансова стійкість відображає баланс інтересів підприємства, інвесторів, кредиторів і держави, адже стабільність фінансового стану є запорукою своєчасного повернення боргів, забезпечення рентабельності капіталу та створення фінансових резервів на випадок ризиків чи кризових ситуацій. Вона також є показником життєздатності бізнесу, оскільки характеризує здатність протистояти негативним впливам, підтримувати оптимальну структуру капіталу та ефективно розподіляти ресурси. Таким чином, фінансова стійкість виступає базовою умовою для формування стратегії розвитку підприємства, забезпечення його платоспроможності, інвестиційної привабливості та довгострокової конкурентоспроможності на ринку. Фінансова стійкість як стратегічна ціль системи управління капіталом означає орієнтацію підприємства на досягнення довготривалої рівноваги між прибутковістю, ризиком та стабільністю функціонування. Вона виступає ключовим орієнтиром при формуванні та використанні капіталу, оскільки дозволяє визначати оптимальні напрями інвестування, балансувати структуру джерел фінансування, підтримувати необхідний рівень платоспроможності й незалежності від зовнішніх кредиторів. Стратегічна спрямованість на фінансову стійкість забезпечує підприємству можливість не

лише зберігати стабільність у короткостроковому періоді, а й гарантувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі, що є важливим у сучасних умовах нестабільності економічного середовища [24].

Орієнтація на фінансову стійкість означає, що система управління капіталом спрямовується на збереження оптимального співвідношення між власним і позиковим капіталом, а також на підвищення рентабельності використання ресурсів. Це дозволяє підприємству забезпечувати стабільність фінансових потоків, знижувати ризики надмірної залежності від зовнішніх джерел та водночас створювати можливості для інноваційного розвитку й розширення діяльності. Такий підхід формує довіру з боку інвесторів, банків та партнерів, що особливо важливо для залучення інвестицій і кредитних ресурсів [35].

Фінансова стійкість як стратегічна ціль управління капіталом також виступає основою для формування гнучкої політики управління ризиками. Вона дозволяє підприємству передбачати коливання ринкових умов, зберігати ліквідність та своєчасно адаптувати структуру капіталу до змін зовнішнього середовища. У результаті підприємство отримує змогу не лише виживати в умовах економічної нестабільності, а й підвищувати свою конкурентоспроможність, зміцнювати ринкові позиції та забезпечувати зростання власної вартості [31].

Фінансова стійкість у системі управління капіталом виконує функцію базового орієнтира, адже саме від неї залежить ефективність використання власних і позикових ресурсів, збалансованість фінансових потоків та можливість забезпечення стабільного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі. Система управління капіталом охоплює процеси планування, формування, розподілу та контролю фінансових ресурсів, і в усіх цих напрямках ключовим орієнтиром виступає рівень фінансової стійкості. Вона визначає пропорції між власним і залученим капіталом, між коротко- та довгостроковими зобов'язаннями, між ризиком і доходністю, які підприємство може собі дозволити. Фінансова стійкість забезпечує

гармонізацію інтересів власників, кредиторів, інвесторів і партнерів, а також виступає критерієм доцільності управлінських рішень щодо структури капіталу [34].

Роль фінансової стійкості полягає насамперед у визначенні оптимальної структури джерел фінансування. З одного боку, надмірна орієнтація на власний капітал обмежує можливості зростання, оскільки ресурси підприємства завжди обмежені. З іншого боку, надмірне залучення позикового капіталу підвищує фінансовий ризик і загрожує втратою платоспроможності. Саме фінансова стійкість є тим індикатором, який дозволяє знайти «золоту середину» між цими крайнощами, забезпечуючи одночасно фінансову незалежність і гнучкість у розвитку. Вона також допомагає визначити допустимий рівень фінансового важеля, що впливає на дохідність власного капіталу та на інвестиційну привабливість підприємства [6].

Крім того, фінансова стійкість у системі управління капіталом тісно пов'язана з управлінням ризиками. У сучасних умовах підприємство функціонує в середовищі постійних змін: коливання валютних курсів, зростання процентних ставок, інфляція, нестабільність податкового та правового поля, воєнні й політичні фактори. Усі ці чинники здатні дестабілізувати фінансовий стан. Стійкість виступає орієнтиром, який визначає, наскільки підприємство готове до зовнішніх шоків і чи здатне воно зберегти рівновагу навіть у кризових обставинах. Саме тому система управління капіталом будується таким чином, щоб підтримувати достатній запас міцності – у вигляді резервів, ліквідних активів, диверсифікованих джерел фінансування [16].

Важливо також відзначити, що фінансова стійкість безпосередньо впливає на інвестиційну політику підприємства. Капітальні вкладення, інноваційні проекти, вихід на нові ринки потребують значних ресурсів, і їх фінансування можливе лише тоді, коли компанія має достатній рівень стійкості. Якщо фінансовий стан є збалансованим, підприємство може

залучати інвестиції на вигідних умовах, адже інвестори і кредитори більше довіряють стабільним партнерам. Фінансова стійкість стає гарантією довгострокової співпраці та джерелом зростання капіталу [9].

Ще один важливий аспект – це вплив фінансової стійкості на дивідендну політику. Підприємство, що підтримує достатній рівень фінансової рівноваги, може формувати передбачувану і стабільну систему виплат власникам, не підриваючи при цьому своєї здатності до самофінансування. Вона також визначає пріоритетність між реінвестуванням прибутку та виплатою дивідендів, що є важливим елементом довгострокового управління капіталом.

Не менш суттєвою є роль фінансової стійкості у контролі й аналізі діяльності підприємства. Вона використовується як базовий критерій для оцінки ефективності управління оборотним капіталом, формування структури активів і пасивів, визначення оптимального обсягу резервів. Якщо підприємство підтримує належний рівень фінансової стійкості, це свідчить про ефективність системи управління капіталом і забезпечує позитивну репутацію на ринку [22].

Роль фінансової стійкості в системі управління капіталом є багатовимірною: вона визначає ефективність структури джерел фінансування, слугує орієнтиром у ризик-менеджменті, впливає на інвестиційну й дивідендну політику, формує основу довгострокової платоспроможності та ліквідності. У кінцевому підсумку саме вона забезпечує гармонійний розвиток підприємства, підвищує довіру інвесторів і кредиторів та створює фундамент для стійкого зростання ринкової вартості компанії [28].

Показники фінансової стійкості є одним із найважливіших інструментів оцінки ефективності управління капіталом підприємства, адже вони дають змогу кількісно визначити рівень збалансованості між власними і позиковими ресурсами, ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування та здатність суб'єкта господарювання підтримувати належний

рівень платоспроможності в різних економічних умовах. У системі управління капіталом саме ключові фінансові коефіцієнти виступають орієнтирами для прийняття управлінських рішень щодо залучення кредитів, формування резервів, розподілу прибутку та вибору оптимальної структури фінансування (рис.1.3).

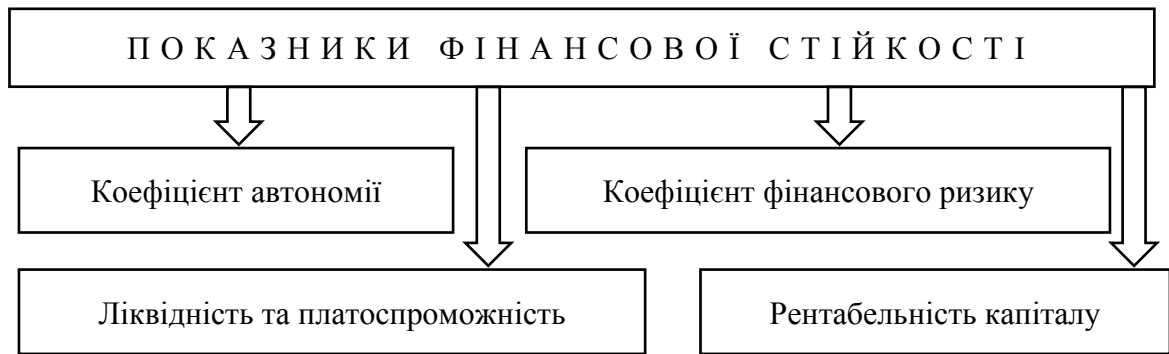

Рис. 1.3. Ключові показники фінансової стійкості

Їх застосування дозволяє не лише оцінити поточний стан фінансової стійкості, але й визначити тенденції її зміни, виявити потенційні ризики та розробити заходи щодо підвищення стабільності. Аналіз фінансових показників стає невід'ємною складовою стратегічного управління капіталом, забезпечуючи підприємству можливість адаптуватися до динамічного зовнішнього середовища й зберігати конкурентоспроможність на ринку [32].

Коефіцієнт автономії є одним із ключових показників оцінки фінансової стійкості підприємства, оскільки він відображає співвідношення власного капіталу до загальної вартості активів. Його значення показує, наскільки діяльність підприємства фінансується за рахунок власних ресурсів, а отже, характеризує рівень незалежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів. Формула розрахунку коефіцієнта автономії має вигляд: $K_a = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}$. Чим вищим є цей показник, тим більшою є фінансова незалежність підприємства, адже воно менше залежить від позикових коштів і здатне самостійно забезпечувати виконання своїх зобов'язань. У міжнародній практиці вважається, що оптимальне значення

коефіцієнта автономії має бути не нижче 0,5, тобто щонайменше 50% активів повинні фінансуватися власним капіталом. Водночас для окремих галузей допускається нижчий рівень цього показника, що пояснюється особливостями бізнес-моделей, високою капіталомісткістю чи потребою в значному залученні довгострокових кредитів [46].

Високе значення коефіцієнта автономії свідчить про здатність підприємства витримувати фінансові ризики, зберігати стійкість навіть у разі скорочення доступу до позикових ресурсів, а також забезпечує вищий рівень довіри з боку інвесторів і партнерів. Це є сигналом для банків щодо меншого кредитного ризику, що може позитивно позначитися на умовах кредитування. Натомість занадто високий коефіцієнт автономії іноді може свідчити про недостатнє використання потенціалу фінансового левериджу, адже підприємство обмежує залучення позикового капіталу, що за умови ефективного використання могло б підвищити рентабельність власних коштів. Якщо ж коефіцієнт автономії є низьким, це означає значну залежність від зовнішніх джерел фінансування, що підвищує фінансові ризики, робить підприємство вразливим до змін кредитної політики банків і коливань на фінансовому ринку. Такий стан може призвести до проблем з платоспроможністю та зниження інвестиційної привабливості [11].

Коефіцієнт автономії виступає універсальним індикатором фінансової стійкості підприємства, який дозволяє оцінити баланс між власними та позиковими коштами, визначити рівень фінансової незалежності та оцінити перспективи розвитку. Його аналіз у динаміці, порівняння з середньогалузевими нормами та стандартами міжнародної практики дає змогу менеджменту приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо оптимізації структури капіталу та підвищення стійкості бізнесу [26].

Коефіцієнт фінансового ризику є одним із ключових показників оцінки фінансової стійкості підприємства, оскільки він відображає рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування та показує, наскільки підприємство є вразливим до змін на кредитному ринку чи в інвестиційному середовищі.

Його сутність полягає у співвідношенні позикового капіталу до власного, що дає змогу визначити, яка частка активів формується за рахунок боргових зобов'язань. Якщо значення коефіцієнта є низьким, це свідчить про те, що підприємство переважно використовує власні ресурси і має достатній запас фінансової автономії. Високі значення коефіцієнта означають значну залежність від кредиторів та інвесторів, що підвищує ризики втрати фінансової стійкості у разі зміни умов кредитування, зростання процентних ставок чи виникнення економічних криз [30].

Детальне значення коефіцієнта фінансового ризику полягає також у можливості прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. Чим більше залучених позикових коштів, тим вищим є фінансовий ризик, адже зростають постійні витрати на обслуговування боргу, а відтак і ризик неплатоспроможності. Водночас повна відмова від зовнішніх джерел може стримувати розвиток і зменшувати інвестиційний потенціал, тому управління цим коефіцієнтом має бути гнучким і стратегічно обґрунтованим. Оптимальний рівень фінансового ризику залежить від галузевої специфіки, масштабів підприємства та стадії його розвитку: для швидкозростаючих компаній допустимий вищий рівень боргового навантаження, тоді як для зрілих підприємств більш прийнятною є стратегія мінімізації боргових зобов'язань [38].

Коефіцієнт фінансового ризику виконує функцію індикатора балансування між власними та позиковими ресурсами, дозволяє оцінити стійкість підприємства до кризових впливів і визначити рівень довіри з боку інвесторів і кредиторів. Ефективне управління цим показником забезпечує збереження фінансової стабільності, формує передумови для розвитку бізнесу та зменшує ймовірність виникнення критичних ситуацій, що ставлять під загрозу подальше існування підприємства [48].

Ліквідність та платоспроможність є одними з найважливіших характеристик фінансової стійкості підприємства, адже саме вони безпосередньо відображають здатність суб'єкта господарювання вчасно та в

повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання. Ліквідність у широкому розумінні означає здатність активів швидко перетворюватися у грошові кошти без суттєвих втрат їхньої вартості. У практичному вимірі ліквідність підприємства визначається ступенем відповідності обсягу та структури його оборотних активів потребі у покритті короткострокових зобов'язань. Висока ліквідність свідчить про те, що підприємство має достатньо грошових коштів, дебіторської заборгованості з високим рівнем погашення та інших швидкоореалізованих активів, які можуть бути використані для забезпечення розрахунків [54].

Платоспроможність, на відміну від ліквідності, є більш комплексним поняттям і характеризує загальну спроможність підприємства своєчасно й у повному обсязі виконувати всі фінансові зобов'язання перед кредиторами, постачальниками, працівниками та державою. Це не лише здатність розрахуватися за короткостроковими боргами, а й підтримувати стабільність виконання середньо- та довгострокових фінансових зобов'язань. Таким чином, платоспроможність є ширшим показником, який ґрунтується на загальній фінансовій політиці підприємства, ефективності використання капіталу, збалансованості грошових потоків і здатності забезпечувати позитивний фінансовий результат [17].

Для оцінки ліквідності традиційно застосовуються коефіцієнти покриття, швидкої та абсолютної ліквідності. Коефіцієнт покриття показує співвідношення всіх оборотних активів до поточних зобов'язань і відображає, наскільки підприємство спроможне погасити борги за рахунок мобілізації оборотних ресурсів. Коефіцієнт швидкої ліквідності уточнює цей показник, виключаючи менш ліквідні активи, наприклад запаси, що не завжди можна оперативно реалізувати. Абсолютна ліквідність оцінює найвищий рівень платоспроможності підприємства, адже розраховується виключно на основі найбільш ліквідних активів – грошових коштів та їх еквівалентів [39].

Платоспроможність визначається не лише через показники ліквідності,

а й через співвідношення власного та позикового капіталу, наявність стабільних джерел фінансування, дотримання рівноваги між активами і зобов'язаннями. Важливу роль відіграє також якість дебіторської заборгованості: якщо значна її частка є простроченою або сумнівною, то навіть високий рівень номінальної ліквідності не гарантує реальної здатності до розрахунків [18].

Забезпечення ліквідності та платоспроможності є стратегічним завданням фінансового менеджменту, оскільки від них залежить не лише стабільність фінансових потоків, а й рівень довіри інвесторів, банків, постачальників і споживачів. Недостатня ліквідність призводить до фінансових ускладнень, затримок у виплатах і, зрештою, до зниження ділової репутації підприємства. Надмірна ліквідність також не є оптимальною, оскільки означає нераціональне використання капіталу, замороження ресурсів у формі грошових залишків чи неефективних активів. Тому завдання системи управління капіталом полягає у підтриманні збалансованого рівня ліквідності, який гарантує платоспроможність і водночас забезпечує ефективність використання фінансових ресурсів [49].

Рентабельність капіталу є одним із ключових показників, що характеризує фінансову стійкість підприємства та ефективність використання його ресурсів. Вона визначає, наскільки залучений у господарську діяльність власний і позиковий капітал приносить прибуток, тобто відображає здатність підприємства генерувати доходи з кожної одиниці вкладених ресурсів [56].

Рентабельність капіталу має особливе значення у системі управління, оскільки від її рівня залежить привабливість підприємства для інвесторів, банків та інших стейкхолдерів. Чим вищий показник рентабельності, тим ефективніше використовується капітал, тим більше можливостей має підприємство для розвитку та забезпечення своєї фінансової стійкості. При цьому оцінка рентабельності здійснюється за кількома напрямками: рентабельність власного капіталу, яка показує віддачу на кошти власників, та рентабельність сукупного капіталу, що характеризує ефективність

використання всіх фінансових ресурсів незалежно від джерела їх формування.

Власники, інвестори й кредитори надають великого значення цим показникам, адже вони дозволяють оцінити доцільність інвестування, рівень ризику та перспективи прибутковості. Водночас важливо враховувати, що надмірно високий рівень рентабельності капіталу може свідчити про підвищений фінансовий ризик, пов'язаний із значною часткою позикових ресурсів у структурі фінансування. Тому управління підприємством має бути спрямоване на підтримання оптимального співвідношення між прибутковістю та рівнем фінансової безпеки. Забезпечення стабільної рентабельності капіталу можливе за умови зростання операційної ефективності, раціонального використання активів, оптимізації структури витрат, підвищення продуктивності праці та впровадження інновацій [40].

Рентабельність капіталу виступає не лише індикатором фінансової результативності, а й стратегічним орієнтиром у процесі прийняття управлінських рішень, що дозволяє підприємству зміцнювати свою фінансову стійкість та утримувати конкурентні позиції у динамічному бізнес-середовищі.

Фактори впливу на фінансову стійкість як цільовий орієнтир системи управління капіталом доцільно розглядати як взаємопов'язані внутрішні детермінанти бізнес-моделі та зовнішні умови функціонування підприємства, кожна з яких змінює співвідношення між ризиком, дохідністю і ліквідністю та, відповідно, вимоги до структури й вартості капіталу. До внутрішніх чинників передусім належить структура капіталу: рівень фінансового левериджу, термінова та валютна структура зобов'язань, частка фіксованих і плаваючих ставок, наявність (або відсутність) ковенантів і «запасу міцності» до їх порушення. Чим вища залежність від позикових ресурсів і коротких зобов'язань, тим більш чутливою є компанія до процентного, рефінансингового та валютного ризиків, що безпосередньо позначається на коефіцієнті покриття відсотків (interest coverage), DSCR і на здатності

підтримувати цільові рівні ліквідності [19].

Якість і стабільність операційних грошових потоків – другий ключовий внутрішній фактор: стійкі, диверсифіковані потоки з коротким грошовим циклом (скорочені DSO та DIO, збільшений DPO) зменшують потребу в оборотному капіталі й кредитному плече, тоді як високі сезонні коливання, концентрація на кількох клієнтах чи «важкі» контракти з довгим циклом production-to-cash підвищують залежність від короткострокового фінансування. Рентабельність і ефективність використання капіталу визначаються відносинами ROIC до WACC: позитивний спред ($ROIC > WACC$) генерує економічну додану вартість і дозволяє нарощувати власний капітал без надмірного боргового навантаження; негативний спред сигналізує про «проїдання» капіталу, деградацію кредитоспроможності та зростання вартості залучення коштів. Важливою є структура активів і їх ліквідність: перевага специфічних, складно ліквідовних активів (висока капіталомісткість, вузькопрофільне обладнання) підвищує ризик рефінансування і знижує якість забезпечення для банків, тоді як активи з активним вторинним ринком та адекватним графіком амортизації (узгодженим із термінами боргу) формують кращий «asset-liability match» і підтримують стійкість. Практики управління оборотним капіталом – політика кредитування покупців, стандарти оцінки та резервування під сумнівну заборгованість, інвентарна стратегія (мінімальні рівні запасів, страхові запаси, VMI, just-in-time), використання факторингу, форфейтингу та реверс-факторингу – безпосередньо впливають на платоспроможність і вартість фінансування ланцюга постачання [48].

Інвестиційна політика та капітальні видатки мають бути підкріплені портфельним підходом і стрес-тестами: пріоритизація проєктів із найвищим NPV/IRR, управління «чергою» інвестицій, відтермінування або поетапність CAPEX у періоди жорстких фінансових умов знижують ризик перегріву балансу. Дивідендна політика й викуп акцій впливають на буфер власного капіталу: надмірні виплати за високої волатильності середовища звужують

подушку безпеки і підвищують вартість боргу; гнучкі політики з коридорами payout ratio та пріоритетом внутрішнього фінансування зміцнюють стійкість. Ризик-менеджмент і казначейські практики – наявність політик хеджування відсоткового й валютного ризику (IRS, FRA, форварди, опціони), ліміти контрагентського ризику, управління ліквідними резервами, прогнозування cash-flow з урахуванням сценаріїв «base», «downside» і «severe» – зменшують амплітуду шоків і стабілізують коефіцієнти ліквідності. Якість корпоративного управління, функцій комплаєнсу й внутрішнього контролю, прозорість звітності (IFRS, своєчасний аудит, зрозумілий MD&A), цифрова зрілість ERP/TMS систем і культура прийняття рішень (data-driven, швидкість адаптації) формують довіру кредиторів та інвесторів і тим самим знижують премію за ризик у WACC. Кадрові фактори – стабільність і компетенції фінансової команди, здатність оперативно реструктуризувати борг, вести переговори з банками, працювати з держпрограмами підтримки – впливають на доступ до ліквідності в кризові періоди [36].

Нарешті, ESG-профіль, енергоефективність і екологічні ризики все частіше трансформуються у фінансові умови (ковенанти, «зелена» премія/знижка до ставки), що прямо відбивається на собівартості капіталу. До зовнішніх факторів належать макроекономічне тло (фаза циклу, темпи зростання ВВП, інфляція), грошово-кредитна політика (ключова ставка, регуляторні вимоги до банків), доступність і «ціна грошей» на ринку (кредитний спред, кредитний мультиплікатор, глибина ринку капіталу), а також валютні режими та волатильність обмінного курсу, які визначають масштаби курсового ризику для компаній-імпортерів/експортерів. Податково-регуляторне середовище (ставки і база корпоративного податку, правила тонкої капіталізації, трансфертне ціноутворення, валютний контроль, вимоги до розкриття інформації), правозастосування і захист кредиторів (ефективність процедур банкрутства, швидкість стягнення застав) формують очікувану віддачу і ризики для інвесторів, змінюючи граничну вартість власного та позикового капіталу [27].

Геополітичні та безпекові ризики (військові дії, санкційні режими, транспортні коридори, страхування воєнних ризиків), логістичні збої й ціни на енергоносії та сировину визначають маржинальність і потребу у фінансових буферах; для відкритих економік із високою імпортозалежністю це транслюється в інфляційні хвилі та подорожчання обігового фінансування. Галузеві особливості – циклічність попиту, технологічні зрушення, регуляції безпеки/якості, бар'єри входу – задають «базову волатильність» грошових потоків і визначають доцільний рівень левериджу; наприклад, інфраструктурні та концесійні проєкти з довгими стабільними потоками допускають вищий борговий компонент, тоді як високотехнологічні сектори з ризиком технологічного відставання потребують більшої частки власного капіталу. Стан банківської системи і ринку капіталу – ліквідність банків, апетит до ризику, вимоги до забезпечення, активність інституційних інвесторів, робота експортно-кредитних агентств – визначає реальну доступність фінансування, строковість і валютну структуру боргу. Ситуація на ринку праці (дефіцит кваліфікованих кадрів, міграційні процеси, тиск на зарплати) впливає на витратну базу і гнучкість операцій, а отже – на вільні грошові потоки і кредитоспроможність. Доступність страхових і перестрахових покриттів для майнових, кредитних та політичних ризиків впливає на вимоги кредиторів і ковенанти (наявність страхового щита часто є умовою залучення боргу). Репутаційні фактори, кредитні рейтинги, історія взаємин із банками і постачальниками капіталу формують нематеріальний, але дуже відчутний компонент вартості ресурсів і гнучкості в кризах. У підсумку, фінансова стійкість є результатом постійної настройки внутрішніх важелів – структури та вартості капіталу, ліквідності, інвестиційної дисципліни, ризик-менеджменту, якості управління – під дією зовнішніх шоків і трендів; саме тому система управління капіталом має спиратися на регулярну діагностику ключових коефіцієнтів (ліквідності, левериджу, покриття відсотків, ROIC/WACC, CCC), сценарне моделювання та політики, що адаптивно перерозподіляють фінансові буфери між зростанням і

безпекою у відповідь на зміну середовища [17].

Інструменти досягнення фінансової стійкості формуються як цілісна система політик, процедур і рішень, що забезпечують оптимальну структуру капіталу, контроль ризиків та стабільний грошовий потік у коротко- і довгостроковому горизонтах. Базою є оптимізація структури капіталу: підприємство визначає цільовий рівень фінансового левериджу, за якого вартість капіталу (WACC) мінімізується без надмірного зростання ймовірності фінансових ускладнень. На практиці це поєднує trade-off підхід (баланс податкового щита боргу та витрат фінансової скрути) з «ієрархією фінування» (pecking order), коли пріоритет надається внутрішньо генерованому капіталу (нерозподіленому прибутку), далі – відносно дешевому боргу і лише потім – емісії власного капіталу, яка розмиває частки власників. Визначення цільового діапазону боргу супроводжується картуванням ковенантів, тестами на здатність проходити стрес-сценарії та налаштуванням графіка погашень під прогностичні грошові потоки (maturity matching): довгострокові активи фінансуються довгими інструментами (кредити з амортизацією, облігації, лізинг), а оборотні потреби – короткими (овердрафт, факторинг, кредитні лінії). Паралельно формується політика ліквідності та робочого капіталу, що унеможлиблює «суху» неплатоспроможність попри прибутковість за обліком. Ключові елементи: системи cash forecasting (щоденний, тижневий, місячний прогнози), централізована казначейська функція, cash pooling між пов'язаними структурами, коридори для залишків готівки та еквівалентів, договірні «подушки» у вигляді невибраних кредитних лімітів. Політика управління запасами базується на сегментації номенклатури (ABC/XYZ), виборі моделі поповнення (EOQ, reorder point) і контрактах з постачальниками (VMI, consignment) – це зменшує потребу в оборотному капіталі без втрати сервісного рівня. Дебіторська заборгованість управляється через скоринг контрагентів, ліміти кредитування, стимули за ранню оплату, жорсткі процедури колекшну та інструменти перенесення ризику й прискорення

обороту – факторинг, форфейтинг, страхування кредитних ризиків; кредитні умови синхронізуються з умовами відстрочки платежів постачальникам, зберігаючи позитивний «операційний цикл готівки» [33].

У площині ризик-менеджменту запроваджується інтегрована система ідентифікації, вимірювання та хеджування ринкових, валютних, відсоткових, цінових і ліквідних ризиків. Валютні експозиції структуруються як транзакційні, трансляційні та економічні, а політика їх покриття включає «природне» хеджування (узгодження валют надходжень і платежів, локалізація закупівель), форварди, свопи, опțiuni й NDF-контракти, при цьому чітко визначаються допустимі відкриті позиції, горизонт хеджу та критерії ефективності. Відсотковий ризик управляється міксом фіксованих і плаваючих ставок, використанням ірс-свопів і капів/флорів; цінові ризики (сировина, енергоносії) – біржовими деривативами або довгостроковими контрактами з формульним ціноутворенням та коридорами. Операційні ризики знижуються через стандартизовані процеси, контроль доступів, розподіл повноважень «4 очі», резервне копіювання та кібераудити; залишкові ризики – шляхом страхування (майно, перерви у виробництві, відповідальність, кіберризики, політичні ризики для експортно-орієнтованих операцій) [41].

Формування фінансових резервів і капітальних буферів – ще один наріжний камінь стійкості: політика розподілу прибутку встановлює пріоритет капіталізації над дивідендами до досягнення цільових показників адекватності (орієнтири за коефіцієнтами автономії, покриття відсотків операційним грошовим потоком, DSCR, net debt/EBITDA), а також визначає «тригери» для автоматичного скорочення дивідендних виплат у разі погіршення метрик. Окремо плануються резерви на непередбачувані витрати, ремонти, судові ризики та коливання курсів/цін; у контрактах впроваджуються застереження про форс-мажор, індексацію й перегляд цін [14].

Диверсифікація джерел фінансування зменшує залежність від одного

кредитора чи одного ринку: портфель може включати банківські лінії (рамкові, револьверні), корпоративні облігації (у т.ч. приватні розміщення), програму лізингу для капіталоемних активів, факторинг для оборотки, експортне фінансування під страхове покриття ЕКА, гранти та пільгові програми, а також квазікапітал (мезонін, конвертовані позики). Для кожного інструменту затверджуються “коридори” вартості, ковенантні обмеження й сценарні плани рефінансування; підтримуються відносини з кількома банками і радниками, готується «борговий паспорт» з календарем погашень і тестами ліквідності. Інвестиційна політика підпорядкована принципу стійкості: всі проекти проходять ворота відбору з вимогою позитивного NPV за ставкою дисконту не нижчою за WACC плюс надбавка за ризик, аналіз чутливості за ключовими драйверами, сценарії «база/стрес/криза» та оцінку впливу на ковенанти і ліквідність; пріоритет надається проектам, що скорочують витрати, цикли обороту, енергоємність і валютні ризики [19].

Бюджетування та контроль витрат забезпечують операційну дисципліну: застосовуються rolling-прогнози, zero-based budgeting для витрат, TCO-аналіз у закупівлях, KPI на рівні підрозділів (ROCE, EVA, маржа внеску, OCF/виручка), а також щомісячні комітети з відхилень з правом оперативної корекції CAPEX/OPEX і перегляду цінової політики. Паралельно будується функція стратегічного планування фінансів: цільова карта показників, ліміти ризику, тригерні рівні для активації планів дій (наприклад, при падінні DSCR нижче узгодженого рівня запускається програма економії, призупинення дивідендів, продаж непрофільних активів або хеджування додаткової частки експозицій) [25].

Корпоративне управління та прозорість – обов’язкова умовна «рама»: фінансовий комітет/комітет з ризиків при наглядовій раді, регулярні незалежні аудити, політика розкриття для кредиторів і партнерів, а також впровадження казначейської політики, регламентів управління контрагентськими лімітами та делегування фінансових рішень. Технологічно стійкість підкріплюється TMS/ERP-рішеннями з модулем казначейства,

автоматизованими платіжними календарями, ВІ-дашбордами з раннім попередженням (early warning) щодо ковенантів, ліквідності та валютних позицій; дані інтегруються з банківськими АРІ для щоденної верифікації залишків і прогнозів [29].

В умовах високої невизначеності (інфляція, коливання курсу, воєнні ризики) додатково формуються контингентні плани: заздалегідь погоджені «back-up» лінії, сценарії швидкого скорочення змінних витрат, опції релокації або дублювання критичних процесів, страхові програми з надійними перестраховиками, альтернативні логістичні маршрути, а також договірні механізми індексації цін. Завершує систему культурний компонент – дисципліна грошового потоку як пріоритет управлінської команди: стимулюється оборотність активів, внутрішні «вартісні» ставки для підрозділів наближені до ринкових, а винагороди менеджменту пов'язуються не лише з прибутком, а й з грошовою генерацією, утриманням левериджу в цільових межах і дотриманням ковенантів [34].

Сукупність цих інструментів – оптимальна структура фінансування, жорстке управління ліквідністю та оборотним капіталом, системне хеджування ризиків, диверсифікація джерел, раціональна інвестиційно-дивідендна політика, операційна ефективність і сильне корпоративне управління – створює «багатошарову броню» фінансової стійкості, яка дозволяє компанії витримувати зовнішні шоки, фінансувати розвиток і зберігати довіру кредиторів та інвесторів упродовж усього циклу [37].

Значення фінансової стійкості для розвитку підприємства полягає в тому, що вона виступає системоутворювальною передумовою стратегічної гнучкості, доступу до капіталу та довгострокового зростання вартості бізнесу. Стійке підприємство здатне витримувати короткострокові шоки попиту, коливання цін і ставок, інфляційні хвилі, порушення ланцюгів постачання та регуляторні зміни, не втрачаючи операційної здатності генерувати грошовий потік. Це означає, що управлінська команда має «фінансовий люфт» для маневру: можливість відкласти непершочергові

витрати, перерозподілити інвестиційний бюджет, активувати резервні кредитні лінії, продовжити терміни зобов'язань або швидко скористатися ринковими можливостями. За наявності стійкої структури капіталу (збалансоване співвідношення власних і позикових коштів, обґрунтована частка довгострокового боргу, помірний рівень відсоткового навантаження) знижується WACC, а отже, розширюється портфель інвестиційних проєктів з позитивним NPV. Коли ROIC стабільно перевищує WACC, підприємство створює економічну додану вартість, накопичує фінансовий капітал і підвищує власну ринкову оцінку [42].

Фінансова стійкість безпосередньо впливає на вартість і доступність зовнішнього фінансування. Кредитори оцінюють структуру капіталу, покриття відсотків, ліквідність і якість грошового потоку; сильні метрики (коефіцієнт автономії, покриття відсотків, коефіцієнти ліквідності, стабільна маржинальність) знижують кредитний ризик і дають змогу залучати борг за нижчими ставками, з м'якшими ковенантами і довгими строками. Інвестори, своєю чергою, більше схильні фінансувати інноваційні і ризикові, але потенційно високодохідні ініціативи компаній, що довели здатність контролювати ризики і виконувати зобов'язання за різних кон'юктур. На практиці це означає ширший спектр інструментів фінансування: від класичних банківських кредитів і лізингу до емісії облігацій, конвертованих інструментів, приватного капіталу й партнерств revenue-sharing. Розширений доступ до капіталу дозволяє синхронізувати інвестиційний цикл з ринковими вікнами можливостей, не очікуючи «ідеального моменту» і не жертвуючи необхідними проєктами через касові розриви [53].

Стійка фінансова позиція підвищує довіру ключових стейкхолдерів – банків, постачальників, замовників, працівників і державних органів. Для постачальників це проявляється у кращих умовах відстрочки платежів та пріоритетному забезпеченні дефіцитними ресурсами, що скорочує потребу у дорогому короткостроковому фінансуванні оборотного капіталу. Для клієнтів – у готовності укладати довші контракти з передоплатою або спільним

плануванням виробничих програм, що підвищує прогнозованість виторгу. Для працівників – у нижчій плинності кадрів, можливості інвестувати в навчання, компенсаційні пакети, безпечні умови праці, що прямо підтримує продуктивність. Для держави – у прозорій сплаті податків і відповідності регуляторним вимогам, що зменшує регуляторні ризики і кількість перевірок. Сукупний ефект – зниження нефінансових ризиків і стабілізація операційних процесів, які у підсумку відображаються на собівартості та маржі [56].

У стратегічному вимірі фінансова стійкість створює «опціональність» – здатність вибирати між різними траєкторіями зростання, коли з'являються рідкісні, але цінні можливості. Компанія зі здоровим балансом може проводити контрциклічні інвестиції: купувати активи на спаді, коли вони недооцінені, або прискорювати R&D у періоди, коли конкуренти змушені урізати бюджети. Вона легше реалізує M&A-стратегії (як bolt-on, так і трансформаційні угоди), оскільки спроможна профінансувати угоду і витримати тимчасове навантаження інтеграції. Навіть якщо інвестиції фінансуються боргом, стійке підприємство має «ковенантний запас міцності» – відстань до порогових значень, порушення яких тягне штрафи або дострокове погашення. Цей запас мінімізує ризик фінансового дистресу і дає час на коригування курсу [40].

З погляду операційного менеджменту фінансова стійкість інтегрована у політику управління ліквідністю та оборотним капіталом. Оптимізований циклічний грошовий обіг (скорочений cash conversion cycle завдяки ефективному управлінню запасами, дебіторкою і кредиторкою) знижує залежність від коротких кредитів та відсоткових витрат, підсилюючи здатність самофінансувати ріст. Наявність страхових і фінансових резервів, страхового покриття ключових ризиків, форвардних або опціонних хеджів за валютними і товарними позиціями, резервних кредитних ліній та підтверджених акредитивів утворює багатосаровий захист від операційних і ринкових збоїв. У воєнно-ризиковому середовищі це критично: саме стійкі компанії здатні підтримувати виробництво, релокувати потужності, швидко

будувати альтернативні логістичні маршрути й утримувати робочі місця [33].

В інноваційній площині фінансова стійкість забезпечує сталі інвестиції в цифровізацію, автоматизацію, кібербезпеку, екологічні й енергоефективні рішення (ESG-модернізацію). Оскільки такі проекти часто мають довший період окупності й потребують терплячого капіталу, лише компанії зі стабільними грошовими потоками можуть вибірково ризикувати, накопичуючи технологічні переваги. Це підживлює продуктивність, знижує питомі витрати, покращує якість і зменшує чутливість до дефіциту кваліфікованої праці. У результаті зростає не лише короткострокова ефективність, а й довгострокова конкурентоспроможність [39].

Фінансова стійкість також задає рамку збалансованої дивідендної політики та політики реінвестування прибутку. Коли підприємство підтримує достатній рівень нерозподіленого прибутку й ліквідних резервів, воно здатне фінансувати органічне зростання без надмірної емісії або дорогого боргу, зберігаючи контроль і розмивання капіталу в прийнятних межах. Концепція сталого темпу зростання (sustainable growth rate) прямо пов'язує рентабельність власного капіталу з нормою реінвестування; фінансова стійкість дозволяє підвищувати цю норму без втрати платоспроможності, отже – пришвидшувати масштабування бізнесу. Водночас гнучкість у виплаті дивідендів і викупах акцій (де це доречно) дає інструменти тонкого налаштування структури капіталу під ринкову кон'юнктуру [28].

Не менш важливим є вплив фінансової стійкості на нефінансові аспекти розвитку – корпоративну репутацію, бренд роботодавця, якість корпоративного управління. Стійкий фінансовий профіль часто корелює з прозорою звітністю, зрілими системами внутрішнього контролю, незалежною наглядовою функцією та зрозумілою системою показників (KPI-дерево, BSC), що зміцнює дисципліну виконання стратегії. Репутаційний капітал полегшує діалог із місцевими громадами, міжнародними донорами й державними програмами підтримки, відкриваючи доступ до грантового і пільгового фінансування для інвестицій у розвиток і відновлення [15].

Нарешті, фінансова стійкість формує конструктивний профіль ризик-апетиту. Компанія, що розуміє свою «межу болю» за ключовими метриками (ліквідність, левередж, ковенанти, кредитний рейтинг), може приймати виважені ризики там, де очікувана винагорода покриває капітал під ризиком. Це переводить управління капіталом із реактивної у проактивну площину: стратегія зростання проєктується як послідовність ризик-каліброваних рішень, підкріплених фінансовими буферами. Саме тому фінансова стійкість – не побічний продукт ефективності, а цільовий орієнтир системи управління капіталом, який визначає темп, масштаб і якість розвитку підприємства в довгому горизонті. Вона зменшує вартість фінансових помилок, підвищує ціну правильних рішень і, головне, забезпечує неперервність руху до стратегічних цілей навіть у турбулентні періоди.

Висновки до розділу 1

1. Капітал є базовою економічною категорією, необхідною для функціонування будь-якого підприємства, особливо аграрного, де він виступає фінансовою, матеріальною, природною та інтелектуальною основою виробництва. Від структури, обсягу та ефективності використання капіталу залежить конкурентоспроможність підприємства, його здатність до відтворення виробництва та фінансової стабільності. Формування капіталу в аграрному секторі ускладнюється сезонністю виробництва, природно-кліматичними ризиками та високою капіталомісткістю основних засобів. Значну роль відіграють державна підтримка, інвестиції, залучення кредитів, аграрні розписки, лізинг та грантове фінансування. Поєднання класичних фінансових механізмів із сучасними цифровими технологіями та інноваційними інструментами фінансування дозволяє підвищити прозорість операцій, зміцнити фінансову базу та забезпечити довгострокову економічну

стабільність і конкурентоспроможність аграрних підприємств.

2. Управління капіталом є ключовою складовою стратегічного розвитку підприємства, оскільки ефективна структура та раціональне використання капіталу визначають його фінансову стійкість, прибутковість і конкурентоспроможність. Сучасні підходи поєднують класичні принципи вартості та рентабельності капіталу з концепціями поведінкових фінансів і теоріями оптимальної структури фінансування. Зростання ролі інноваційних фінансових інструментів і цифрових платформ створює нові можливості для диверсифікації джерел фінансування та підвищення ефективності управлінських рішень, а також дозволяє інтегрувати ESG-принципи для стійкого розвитку. Сучасне управління капіталом полягає у поєднанні стратегічного бачення, гнучкості фінансових рішень і цифрових технологій для забезпечення довгострокової вартості та стабільності підприємства.

3. Фінансова стійкість є ключовим орієнтиром у системі управління капіталом підприємства, оскільки відображає здатність ефективно функціонувати, виконувати фінансові зобов'язання та забезпечувати стабільний розвиток. Її підтримання передбачає управління співвідношенням власного і позикового капіталу, раціональне використання ресурсів, формування резервів і забезпечення оптимальної ліквідності. Фінансова стійкість визначає межі допустимого ризику та є показником надійності підприємства для інвесторів і кредиторів, особливо в умовах макроекономічної нестабільності. Орієнтація управління капіталом на забезпечення стійкості дозволяє стабілізувати грошові потоки, підвищити ефективність ресурсів і зміцнити фінансову автономію підприємства.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПВФ «АГРОЦЕНТР»

2.1. Організаційно-економічна характеристика ПВФ «Агроцентр»

Приватна виробнича фірма «Агроцентр» (надалі – ПВФ «Агроцентр») є сільськогосподарським підприємством, що наразі спеціалізується на вирощуванні зернових, зернобобових та технічних культур. Починаючи з 2024 року фірма відмовилася від виробництва продукції тваринництва, окрім меду.

Підприємство розташоване у Дніпропетровській області, що належить до лісостепової агрокліматичної зони, яка характеризується сприятливими умовами для інтенсивного рослинництва. Підприємство функціонує в умовах конкурентного середовища аграрного сектору, що характеризується високою сезонністю, коливанням цін на ринках сировини та підвищеним рівнем ризику, пов'язаного з кліматичними змінами та воєнними факторами.

ПВФ «Агроцентр» створена у 1999 році. За роки функціонування підприємство сформувало стабільну виробничу базу, оновило основні фонди, освоїло сучасні технології вирощування сільськогосподарських культур. Стратегічна мета діяльності – забезпечення високої врожайності культур, підвищення ефективності виробництва та формування конкурентних переваг у нестабільному ринковому середовищі.

Організаційно-правова форма – приватне підприємство. Підприємство діє відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», «Про підприємництво», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та власного Статуту.

Основні напрями діяльності підприємства:

- вирощування зернових культур (пшениця озима, кукурудза, ячмінь);
- виробництво олійних культур (соняшник, соя);

- заготівля та продаж рослинницької продукції;
- надання транспортних та логістичних послуг партнерам;
- агрохімічне обслуговування на замовлення інших господарств (обприскування, внесення добрив).

Підприємство володіє розгалуженою матеріально-технічною базою, що включає сучасні трактори, сівалки, обприскувачі, культиватори, зерноток, а також складську інфраструктуру для зберігання продукції. Впроваджуються елементи точного землеробства: GPS-навігація, супутниковий моніторинг полів, системи контролю норми внесення добрив та ЗЗР. На підприємстві функціонує система раціонального землекористування, що включає дотримання сівозмін, заходів збереження родючості ґрунтів та впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Основними стратегічними цілями ПВФ «Агроцентр» є:

- підвищення ефективності використання земельного банку;
- оптимізація структури виробничих витрат;
- диверсифікація посівів з метою мінімізації ризиків;
- впровадження сучасних цифрових рішень в управління виробництвом;
- забезпечення стійкості виробництва в умовах ринкової та воєнної нестабільності.

Для оцінки ефективності виробництва важливим є визначення природного потенціалу території. Землі ПВФ «Агроцентр» розташовані в зоні з помірно-континентальним кліматом. Середньорічна кількість опадів становить 480-550 мм, з яких основна частина припадає на весняно-літній період. Тривалість вегетації – 180-200 днів, що забезпечує можливість вирощування озимих та ярих культур, кукурудзи, соняшнику, сої та інших високопродуктивних культур. Ґрунти представлені переважно чорноземами середньогумусними, із вмістом гумусу 3,2-3,8%, що є одними з найпродуктивніших ґрунтів України.

Раціональне використання земельних ресурсів є одним з ключових

факторів забезпечення ефективності діяльності аграрних підприємств. Для підприємства, що спеціалізується на рослинництві, площа земельних угідь, структура ріллі та рівень оброблених земель безпосередньо визначають масштаби виробництва, рівень урожайності та потенційний фінансовий результат. У зв'язку з цим важливим є детальний аналіз динаміки земельного фонду підприємства за 2020-2024 рр. Наразі земельний фонд підприємства становить близько 2 300 га, у тому числі рілля – 2 132 га, інші землі – 168 га (пасовища, господарські двори, лісосмуги). Зміни в обсягах земельних ресурсів ПФ «Агроцентр» представлена на рисунку 2.1.

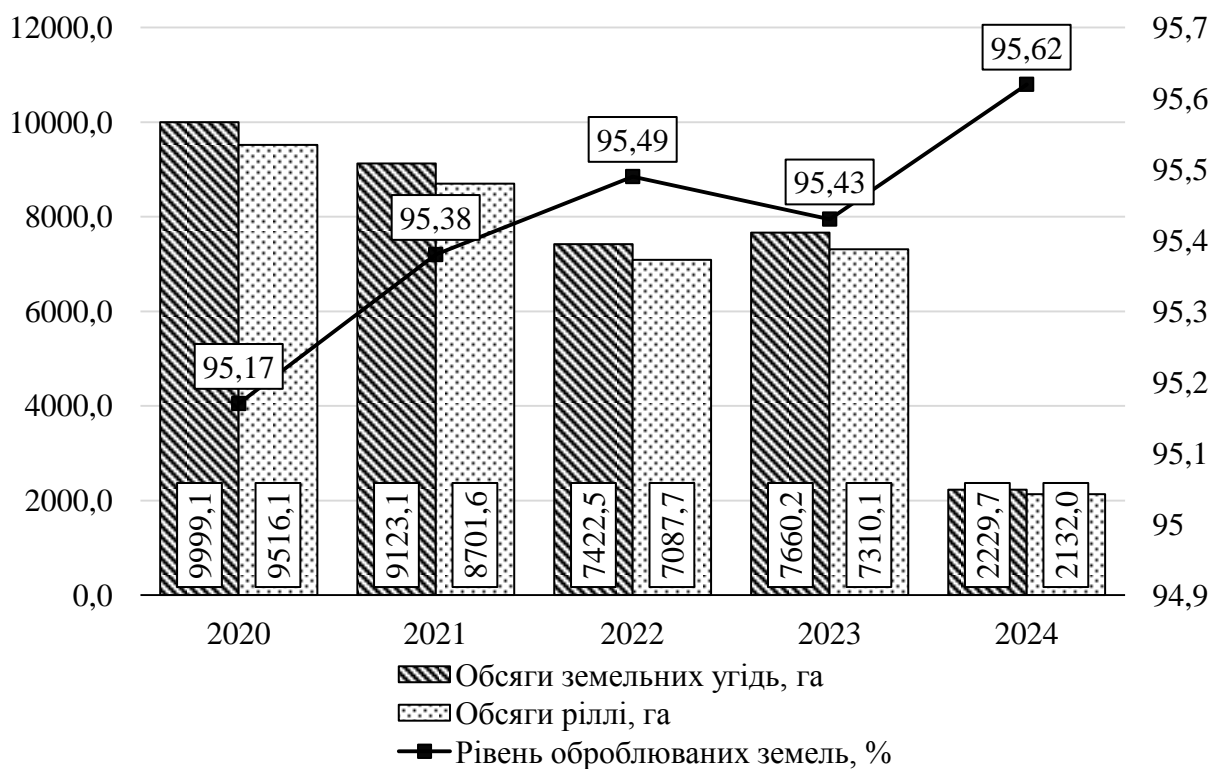

Рис. 2.1. Земельні ресурси, які використовує агропідприємство

Як ілюструє діаграма на рисунку 2.1, упродовж аналізованого періоду підприємство зазнало суттєвого скорочення земельного банку. Якщо у 2020 році площа земельних угідь становила 9999,1 га, то вже у 2024 році цей показник зменшився до 2229,7 га, що є скороченням на 7770,4 га, або 77,7%. Такі зміни свідчать про масштабну трансформацію виробничих можливостей

підприємства та адаптацію до нових умов господарювання.

Зменшення земельного фонду має комплекс причин, серед яких можуть бути: припинення або перегляд договорів оренди; неможливість обробити частини земель у зв'язку з воєнними діями; оптимізація виробничої структури та орієнтація на найбільш рентабельні ділянки; реструктуризація бізнес-процесів підприємства. Особливо різким зниження стало у 2024 році, що може свідчити про зовнішні впливи або стратегічні зміни у політиці землекористування підприємства.

Площа ріллі за аналізований період скоротилася пропорційно до загальної площі угідь – із 9516,1 га у 2020 р. до 2132,0 га у 2024 р. Зменшення становить 7384,1 га, або 77,6%. Тобто структура зниження земельних ресурсів була рівномірною та не призвела до суттєвих змін у співвідношенні орних та інших земель. Незважаючи на загальне зменшення площі, підприємство продовжує зберігати свій рослинницький профіль та ефективно використовувати доступні земельні ресурси. Збереження значної частки ріллі у структурі земель свідчить про те, що підприємство не має малопродуктивних або непридатних до сільськогосподарського використання ділянок.

Рівень оброблюваних земель протягом 2020-2024 рр. залишався стабільно високим та демонстрував позитивну динаміку. Зростання відбулося з 95,17% у 2020 р. до 95,62% у 2024 р. Максимального значення показник досяг саме у 2024 р., що свідчить про максимально повне залучення доступних земельних ресурсів до виробництва.

Стабільність показника понад 95% підтверджує: високу якість земельних угідь, відсутність значних площ деградованих або малопродуктивних земель, ефективний контроль за використанням земельного банку, орієнтацію підприємства на інтенсивні технології виробництва.

Характерно, що навіть за умов стрімкого скорочення земельного фонду у 2024 р. підприємство зберегло високий рівень оброблюваних площ, що

можна розцінювати як один із проявів адаптивності до кризових умов.

Аналіз динаміки земельних ресурсів підприємства за 2020-2024 рр. свідчить про глибоку трансформацію земельного банку, що супроводжується суттєвим зменшенням загальної площі угідь. Водночас підприємству вдалося зберегти високий рівень інтенсивності землекористування та ефективність використання ріллі. Це вказує на те, що підприємство оптимізує структуру виробництва, концентруючись на найбільш продуктивних земельних ділянках і зберігаючи спеціалізацію на рослинництві. Така адаптивність є важливою передумовою забезпечення стабільності діяльності в умовах економічної та воєнної нестабільності.

У свою чергу, визначення динаміки земельних ресурсів у розрахунку на одного працівника є важливим для оцінки ефективності використання землі та трудових ресурсів у аграрному підприємстві. Такий показник дозволяє виявити зміни у навантаженні на працівника, визначити тенденції інтенсивності виробництва та обґрунтувати потребу в оптимізації структури земельного фонду чи кадрового забезпечення. Він також слугує базою для формування стратегічних рішень щодо підвищення продуктивності праці та раціонального використання земельного потенціалу.

Рівень забезпеченості працівників земельними ресурсами підприємства відображено на рисунку 2.2.

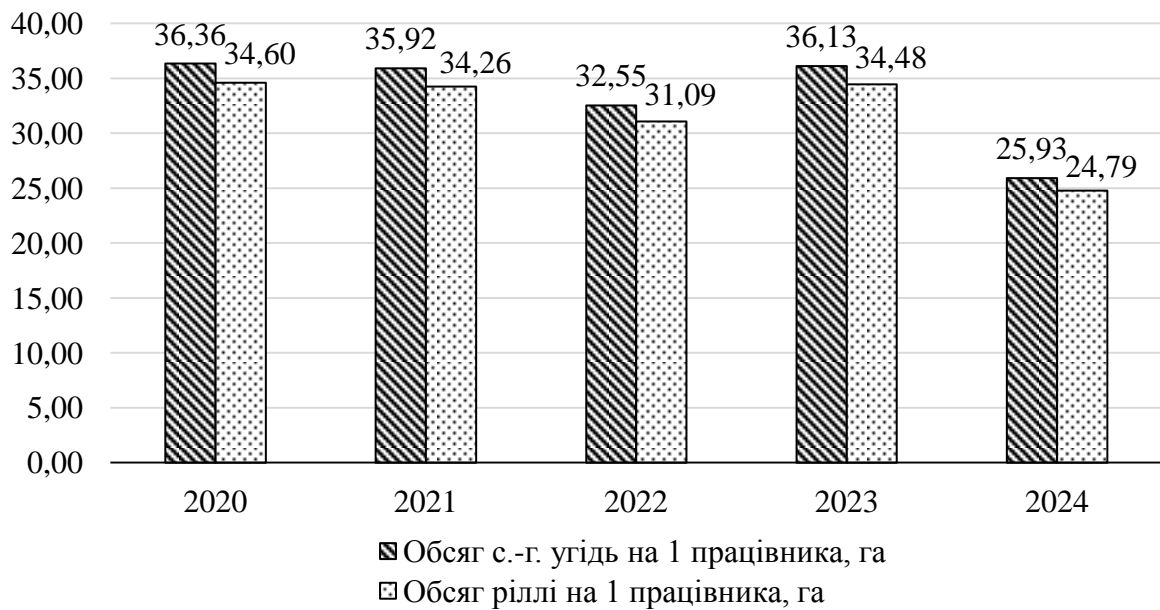

Рис. 2.2. Рівень забезпеченості працівників земельними ресурсами фірми

Аналіз показників забезпеченості працівників земельними ресурсами ПВФ «Агроцентр», згідно даних рисунку 2.2, свідчить про коливання обсягів сільськогосподарських угідь та ріллі у розрахунку на одного працівника протягом 2020-2024 рр. У 2020 р. на одного працівника припадало 36,36 га угідь та 34,60 га ріллі, однак уже у 2022 р. цей показник знизився до 32,55 та 31,09 га відповідно, що відображає як скорочення земельного фонду, так і можливі зміни у структурі персоналу. У 2023 р. спостерігається тимчасове відновлення значень, що може бути наслідком оптимізації чисельності працівників або часткового повернення земельних ділянок у користування. Проте у 2024 р. забезпеченість знову різко падає – до 25,93 га угідь і 24,79 га ріллі на одного працівника, що є найнижчим показником за весь період. Таке зниження свідчить про суттєві трансформації у земельних ресурсах підприємства, які, ймовірно, зумовлені зовнішніми ризиками, змінами у структурі виробництва або обмеженням доступності земель. Водночас відносно паралельна динаміка двох показників підтверджує стабільну частку ріллі в загальному обсязі угідь. Загалом ситуація потребує стратегічного перегляду політики підприємства щодо оптимізації співвідношення

«земельні ресурси – трудові ресурси» для забезпечення ефективності виробничої діяльності.

Визначення показників забезпеченості та ефективності використання основних і оборотних засобів є важливим елементом оцінювання виробничого потенціалу агропідприємства. Ці показники дають змогу встановити ступінь оснащеності господарства матеріальними ресурсами та виявити ефективність їх залучення у виробничий процес. Аналіз зазначених параметрів є основою для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень щодо модернізації технічної бази, оптимізації витрат і підвищення результативності діяльності підприємства. Динаміка зазначених показників представлена у таблиці 2.1.

Аналіз показників забезпеченості та ефективності використання основних і оборотних засобів агрофірми за 2020-2024 рр. свідчить про значні зміни у матеріально-технічному забезпеченні та ефективності використання основних і оборотних засобів. Показник фондоозброєності демонструє загальну тенденцію до зростання: від 258,2 тис. грн. у 2020 р. до 603,4 тис. грн. у 2024 р., що означає приріст на 345,2 тис. грн. або 133,7%. Цей результат відображає суттєве підвищення забезпеченості працівників основними засобами, що може бути наслідком як оновлення технічного парку, так і значного скорочення чисельності персоналу.

Таблиця 2.1

Показники рівня забезпеченості та ефективності використання основних і оборотних засобів агрофірми за 2020-2024 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Зміни 2024 р. до 2020 р.	
						абсолютні, тис. грн.	відносні, %
Фондоозброєність	258,2	278,8	271,0	251,5	603,4	345,2	133,7
Фондозабезпеченість	746,2	813,9	871,7	729,3	2433,9	1687,7	226,2
Фондомісткість	21,9	16,8	30,6	17,7	43,4	21,5	98,2
Фондовіддача	457,1	595,2	327,3	565,6	230,6	-226,5	-49,6

Фондозабезпеченість також різко зросла, підвищившись із 746,2 грн. до 2433,9 грн. (+1687,7 грн., або +226,2%). Таке зростання зумовлене насамперед швидким скороченням площі ріллі, що призвело до збільшення вартості основних засобів у розрахунку на 1 га. Це свідчить не стільки про реальне збільшення технічного потенціалу, скільки про структурні зміни ресурсної бази підприємства. Показник фондомісткості характеризується нестабільністю: після зниження у 2021 р. до 16,8 грн. він зріс у 2022 р. до 30,6 грн. і досяг максимуму у 2024 р. – 43,4 грн. Загальний приріст становить +21,5 грн. (+98,2%), що вказує на збільшення витратності виробництва та зростання потреби в основних засобах для створення одиниці продукції. Це свідчить про погіршення ефективності використання основного капіталу.

Негативна динаміка фондovіддачі, яка знизилася з 457,1 до 230,6 грн. (-226,5 грн. або -49,6%), підтверджує загальне зниження ефективності застосування основних засобів. Після короткочасного зростання у 2021 р. цей показник різко впав у 2022 р., частково компенсувався у 2023 р., але у 2024 р. досяг мінімуму. Це свідчить про те, що кожна гривня основних засобів приносила дедалі менше валової продукції, що є ознакою як технічного зношення активів, так і скорочення виробничих потужностей.

Узагальнюючи результати, можна зазначити, що 2020-2024 рр. характеризувалися переважно негативними тенденціями в ефективності використання основних і оборотних засобів: зростання ресурсомісткості виробництва, зниження фондovіддачі, структурні дисбаланси в забезпеченні технікою. Водночас зростання фондоозброєності та фондозабезпеченості свідчить про концентрацію основних засобів і адаптацію підприємства до нових умов функціонування шляхом оптимізації масштабів виробництва.

Показники фінансових результатів відображають кінцеву ефективність діяльності підприємства та характеризують рівень його прибутковості. До основних таких показників належать чистий дохід від реалізації та чистий прибуток, які дають змогу оцінити результативність виробничих і фінансових процесів. Аналіз динаміки цих показників дозволяє виявити

тенденції розвитку підприємства, визначити фактори, що впливають на прибутковість, та оцінити його фінансову стійкість. На основі отриманих даних формується база для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації витрат, підвищення доходів і покращення загальної ефективності діяльності.

Для наочного відображення динаміки описуваних вище показників, побудовано графіки на рисунку 2.3. Приведена на рисунку 2.3 динаміка фінансових результатів агропідприємства за 2020-2024 рр. свідчить про загальну тенденцію до зростання обсягів діяльності та поступове покращення фінансових показників. Чистий дохід від реалізації продукції стабільно зростає упродовж усього періоду – з 171729 тис. грн у 2020 р. до 223787 тис. грн у 2024 р., що відображає розширення ринків збуту та підвищення виробничих можливостей підприємства. Собівартість реалізованої продукції також демонструє зростання, однак у 2023 р. спостерігається її різке зниження до 119863 тис. грн, що забезпечило значне покращення фінансового результату, ймовірно через оптимізацію витрат або підвищення ефективності виробництва.

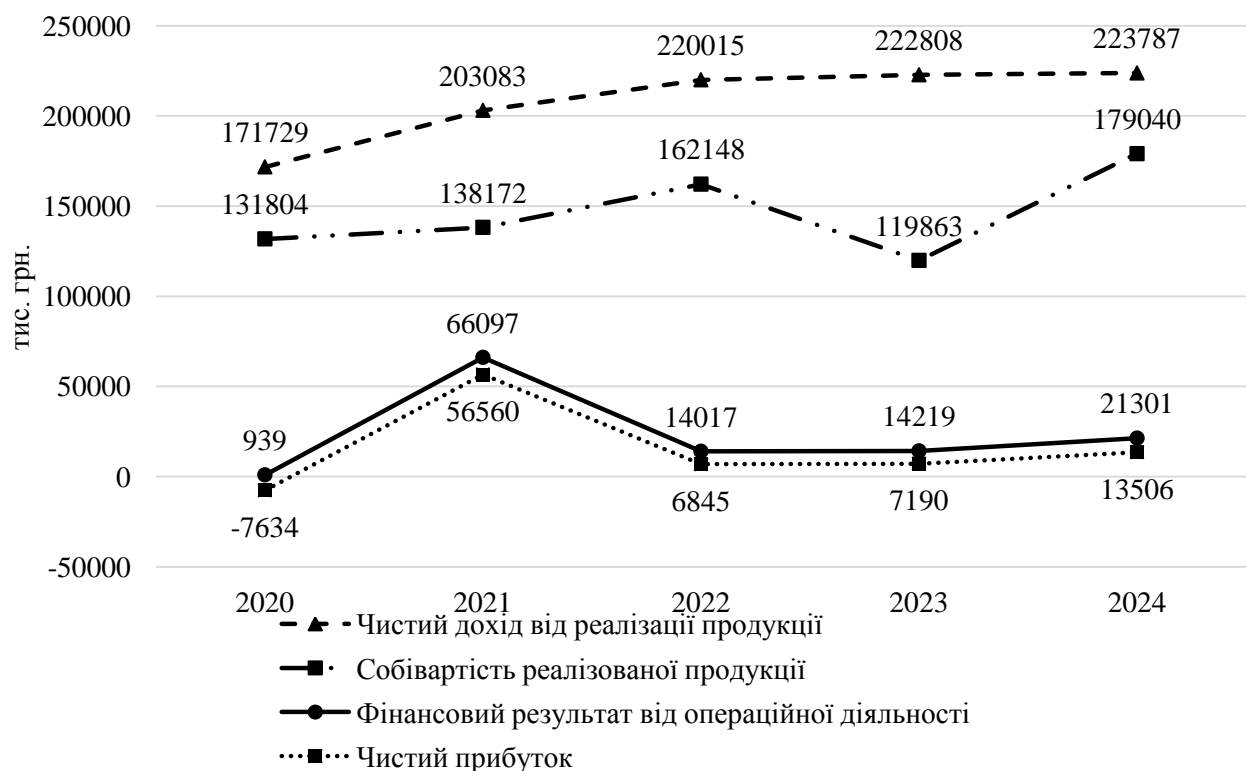

Рис. 2.3. Динаміка показників фінансового результату агропідприємства

Фінансовий результат від операційної діяльності у 2020 р. був майже нульовим (939 тис. грн), проте у наступні роки підприємство демонструє суттєве покращення – зокрема, у 2021 р. він зріс до 66097 тис. грн, що є найвищим показником за весь період. У наступні роки він коливається, зберігаючи позитивне значення, що свідчить про стабільну операційну прибутковість. Чистий прибуток підприємства у 2020 р. був від'ємним (-7634 тис. грн), однак уже з 2021 р. стає позитивним і досягає 13506 тис. грн у 2024 р., що підтверджує підвищення фінансової стійкості та результативності діяльності. Загалом, підприємство демонструє позитивну динаміку розвитку, нарощує прибутковість і поступово зміцнює свої фінансові позиції.

Отже, ПВФ «Агроцентр» демонструє позитивні результати діяльності, проте потребує підвищення ефективності окремих напрямів. Значне скорочення земельного банку вимагає пошуку додаткових земельних ресурсів або інтенсифікації технологій для підвищення урожайності. Матеріально-технічна база зміцнюється, але потребує оновлення та оптимізації для підвищення продуктивності й зменшення фондомісткості. Коливання операційного прибутку та собівартості продукції свідчать про необхідність удосконалення управління витратами та підвищення рентабельності. Для стійкого розвитку підприємству слід посилити стратегічне планування, модернізувати технічний парк і впроваджувати інноваційні технології.

2.2. Аналіз капіталу підприємства та ефективності його використання

Аналіз капіталу підприємства передбачає оцінку структури власних та

позикових коштів, їх достатності для забезпечення операційної діяльності та фінансової стійкості. Ефективність використання капіталу визначається показниками рентабельності та оборотності активів, що дозволяє виявити слабкі місця та резерви для підвищення продуктивності. Результати аналізу є основою для прийняття стратегічних рішень щодо оптимізації структури капіталу та управління ризиками.

При оцінюванні фінансового стану підприємства ключове значення має співвідношення власного та позикового капіталу. У зв'язку з цим наступним етапом дослідження стало вивчення структури капіталу агропідприємства за 2020-2024 роки, результати якого наведено графічно на рисунку 2.4. Структура капіталу ПФФ «Агроцентр» упродовж 2020-2024 років зазнавала певних коливань, що відображає зміни у фінансовій політиці підприємства та реакцію на зовнішні економічні умови. У 2020-2021 рр. спостерігалось зростання частки власного капіталу з 69,1% до 72,8%, що свідчить про підвищення фінансової незалежності та зміцнення ресурсної бази підприємства. Така динаміка є позитивною з позиції забезпечення стійкості, адже підприємство меншою мірою залежало від позикових джерел.

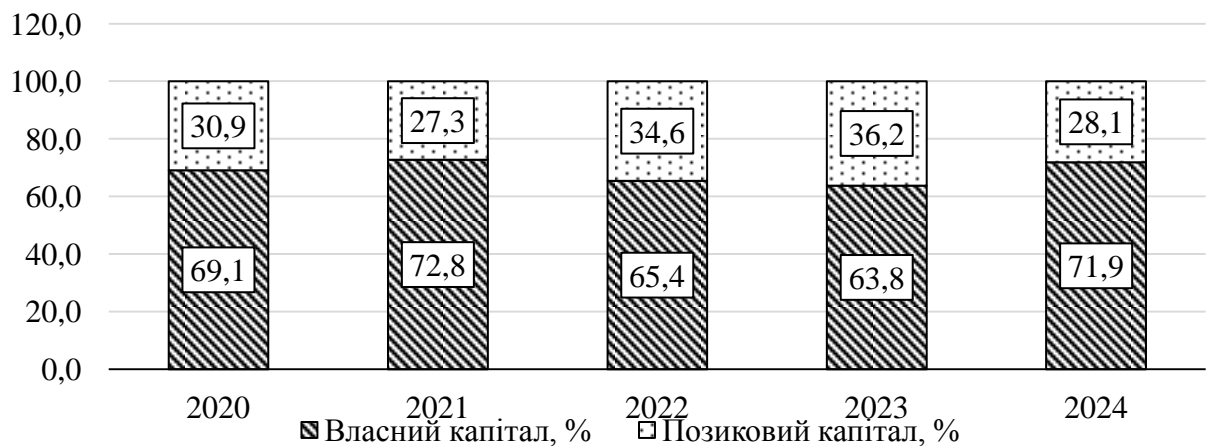

Рис. 2.4. Структура капіталу ПФФ «Агроцентр» за 2020-2024 роки

У 2022-2023 рр. ситуація змінилася: частка власного капіталу зменшилася до 65,4% та 63,8% відповідно, тоді як частка позикового капіталу зросла до 34,6% і 36,2%. Ці показники можуть свідчити про

зростання потреби у залученні додаткових фінансових ресурсів, що може бути зумовлено реалізацією інвестиційних проєктів, зниженням прибутковості, впливом воєнних ризиків або загальним ускладненням умов функціонування аграрного сектору. Для підприємства це означало тимчасове посилення боргового навантаження та підвищення фінансових ризиків.

У 2024 році структура капіталу знову повернулася до більш збалансованого та фінансово стійкого стану: частка власних ресурсів зростає до 71,9%, що може свідчити про підвищення прибутковості, зменшення кредитних зобов'язань або перегляд політики формування капіталу в напрямі посилення фінансової автономії. Відповідно, позиковий капітал скоротився до 28,1%, що свідчить про зменшення фінансових ризиків та покращення платоспроможності.

Загалом, аналіз динаміки структури капіталу ПВФ «Агроцентр» засвідчує стабільне домінування власного капіталу, що є позитивною характеристикою з огляду на забезпечення фінансової стійкості. Водночас, коливання 2022-2023 рр. підкреслюють необхідність удосконалення системи управління капіталом і ризиками, зокрема щодо оптимального співвідношення власних і позикових ресурсів у періоди підвищеної економічної нестабільності.

Подальшу деталізацію структури власного та позикового капіталу представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Показники складу капіталу агрофірми, тис. грн.

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2024 р. до 2020 р.	
						+, –	%
Власний капітал							
Капітал зареєстрований	200	200	200	200	200	0	100,0
Нерозподілений прибуток	132659	189219	196648	203498	217007	84348	163,6
Разом	132859	189419	196848	203698	217207	84348	163,5
Позиковий капітал							

Довгострокові банківські кредити	8000	–	–	–	–	-8000	0,0
Короткострокові банківські кредити	11517	33394	57522	63350	25999	14482	225,7
Поточна заборгованість кредиторська	21895	21594	25259	32575	37931	16036	173,2
Поточні забезпечення та доходи майбутніх періодів	9088	7930	6720	5368	6420	-2668	70,6
Інші поточні борги	8925	8016	14547	14179	14551	5626	163,0
Разом поточні зобов'язання	51425	70934	104047	115472	84901	33476	165,1
Баланс	192284	260353	300896	319170	302108	109824	157,1

Аналіз динаміки капіталу агрофірми за 2020-2024 роки свідчить про суттєве зростання фінансових ресурсів підприємства та зміни у структурі його зобов'язань. Власний капітал протягом досліджуваного періоду демонструє стабільно позитивну динаміку. Зареєстрований капітал залишається незмінним на рівні 200 тис. грн, що відповідає статутним вимогам і не впливає на коливання загальної величини капіталу. Водночас нерозподілений прибуток істотно зріс – з 132659 тис. грн. у 2020 році до 217007 тис. грн. у 2024 році, тобто на 84348 тис. грн. або на 63,6%. Це свідчить про ефективну операційну діяльність агрофірми, збільшення її рентабельності та формування внутрішніх фінансових резервів. У результаті загальна сума власного капіталу за п'ятирічний період зросла на 63,5%.

Структура зобов'язань підприємства за аналізований період зазнала помітних трансформацій. Зокрема, повне погашення довгострокових банківських кредитів до 2021 року (зменшення на 8000 тис. грн.) свідчить про прагнення агрофірми зменшити боргове навантаження та підвищити фінансову незалежність. На відміну від довгострокових кредитів, короткострокові зобов'язання суттєво зросли: обсяг короткострокових банківських кредитів збільшився від 11517 тис. грн. у 2020 році до 25999 тис. грн. у 2024 році (зростання на 14482 тис. грн. або на 125,7%). Це може

свідчити як про підвищену потребу в оборотному капіталі, так і про загострення ризиків, що змушувало підприємство активніше залучати короткострокові позикові ресурси.

Також зросла поточна кредиторська заборгованість – на 16036 тис. грн. (173,2% до рівня 2020 р.), що відображає як розширення масштабів діяльності, так і можливу затримку в розрахунках із контрагентами. Інші поточні борги збільшилися з 8925 тис. грн. до 14551 тис. грн., тобто на 63%, що підкреслює посилення навантаження на підприємство за рахунок короткострокових операційних зобов'язань. Натомість обсяг поточних забезпечень і доходів майбутніх періодів зменшився на 2668 тис. грн. (до 70,6% від рівня 2020 року), що може свідчити про зниження невизначеності або зміни у підходах до формування резервів. У підсумку загальний обсяг поточних зобов'язань зріс на 33476 тис. грн., або на 65,1%, що відображає посилення фінансових ризиків і збільшення залежності фірми від кредиторів у короткостроковому періоді.

Баланс підприємства зріс з 192284 тис. грн. у 2020 році до 302108 тис. грн. у 2024 році, що становить приріст на 109824 тис. грн., або на 57,1%. Це свідчить про розширення фінансово-економічної бази агрофірми, зростання масштабів її виробничої діяльності та зміцнення ресурсного потенціалу.

Динаміку основних статей капіталу подано на рисунку 2.5. Даний графік демонструє загальне зростання фінансового потенціалу ПФФ «Агроцентр» упродовж 2020-2024 років, що проявляється у стабільному збільшенні власного капіталу та коливанні обсягів позикових ресурсів. Власний капітал підприємства за аналізований період зріс із 132859 тис. грн. у 2020 році до 217207 тис. грн. у 2024 році, тобто на 84348 тис. грн. Така позитивна динаміка зумовлена насамперед зростанням нерозподіленого прибутку, який фактично відтворює ту ж тенденцію та зріс із 132659 тис. грн. до 217007 тис. грн. Це свідчить про підвищення результативності основної діяльності підприємства, збільшення операційного прибутку та раціональну дивідендну політику, за якої значна частина прибутку спрямовується на

розвиток та зміцнення фінансової бази.

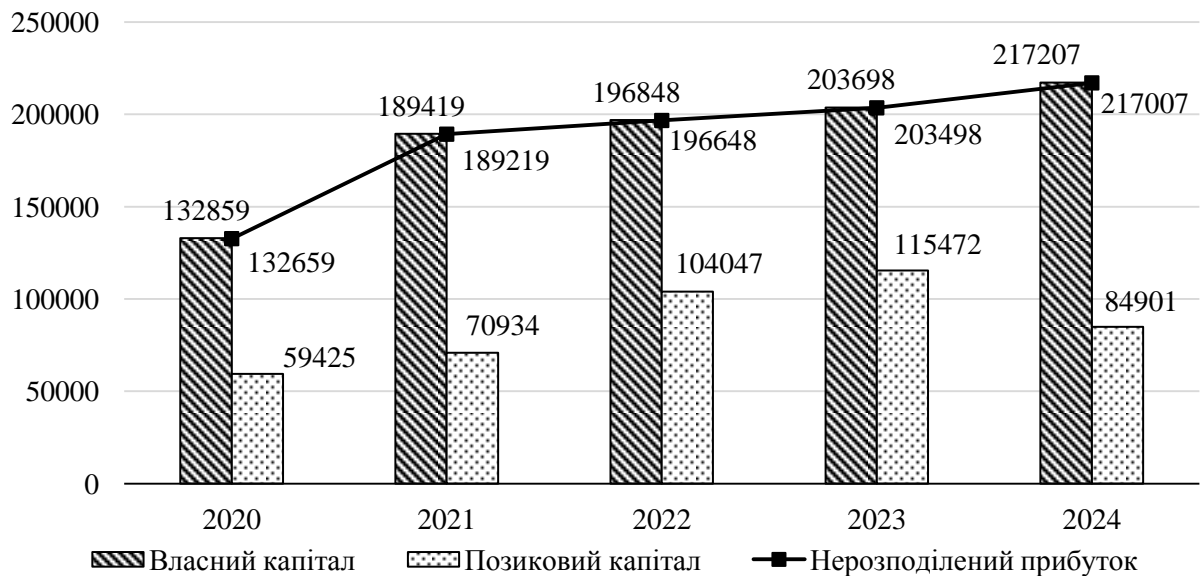

Рис. 2.5. Динаміка основних статей капіталу ПВФ «Агроцентр», тис. грн.

Позиковий капітал демонструє нестабільну тенденцію. У 2020-2023 роках спостерігається його зростання – від 59425 тис. грн. до 115472 тис. грн. Це може бути пов'язано зі збільшенням потреби підприємства у фінансуванні оборотних активів, розширенням масштабів діяльності або впливом зовнішніх економічних чинників, що потребували активнішого залучення кредитних ресурсів. Однак у 2024 році обсяг позикового капіталу скоротився до 84901 тис. грн., що може свідчити про погашення частини кредитів, оптимізацію боргового навантаження або покращення ліквідності підприємства.

Загалом динаміка основних статей капіталу свідчить про зростання фінансової стійкості ПВФ «Агроцентр». Основним драйвером є нарощення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, що формує міцну внутрішню фінансову базу та забезпечує вищу автономію від зовнішніх джерел фінансування. Одночасне скорочення позикового капіталу у 2024 році свідчить про прагнення підприємства до зменшення боргових ризиків і підвищення рівня фінансової безпеки.

Деталізовані структурні пропорції власного та позикового капіталу подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Показники структури капіталу агрофірми, %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2024 р. до 2020 р. (+, -)
Власний капітал						
Капітал зареєстрований	0,10	0,08	0,07	0,06	0,07	-0,04
Нерозподілений прибуток	68,99	72,68	65,35	63,76	71,83	2,84
Разом	69,10	72,75	65,42	63,82	71,90	2,80
Позиковий капітал						
Довгострокові банківські кредити	4,16	–	–	–	–	-4,2
Короткострокові банківські кредити	5,99	13	19	20	9	2,6
Поточна заборгованість кредиторська	11,39	8,29	8,39	10,21	12,56	1,17
Поточні забезпечення та доходи майбутніх періодів	4,73	3,05	2,23	1,68	2,13	-2,60
Інші поточні борги	4,64	3,08	4,83	4,44	4,82	0,17
Разом поточні зобов'язання	26,74	27,25	34,58	36,18	28,10	1,36
Баланс	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	x

Структура капіталу агрофірми протягом 2020-2024 років характеризується певною мінливістю, що відображає зміни у фінансовій політиці підприємства та його реакцію на зовнішні економічні умови. Частка власного капіталу загалом залишається домінуючою, хоча її питома вага коливалася в межах 63,82-72,75%. У 2020-2021 роках спостерігалось зростання частки власного капіталу з 69,10% до 72,75%, що свідчить про підвищення фінансової незалежності та поліпшення результатів діяльності підприємства. Основним джерелом формування власного капіталу є нерозподілений прибуток, частка якого у структурі балансу збільшилася з 68,99% до 72,68% у 2021 році, а зміна на +2,84 п. п. у 2024 році відносно 2020 року підтверджує стабільний ріст прибутковості.

У 2022-2023 роках частка власного капіталу зменшилася до 65,42% та 63,82% відповідно, що відображає підвищення ролі позикових ресурсів у діяльності агрофірми. Це могло бути пов'язано зі зростанням потреби у фінансуванні оборотного капіталу, збільшенням кредитного навантаження або необхідністю адаптації до ризикового зовнішнього середовища. Водночас у 2024 році частка власного капіталу знову зросла до 71,90%, тобто на 2,80 п. п. більше, ніж у 2020 році, що свідчить про відновлення фінансової стійкості та зменшення залежності від позикових джерел.

Позиковий капітал демонструє більш різноспрямовану динаміку. Частка довгострокових банківських кредитів, що у 2020 році становила 4,16%, повністю зникла у структурі капіталу з 2021 року, що може свідчити про погашення боргових зобов'язань або зміну підходів до фінансування інвестиційних потреб. Значно коливалася частка короткострокових кредитів: у 2020 році вона становила 5,99%, зросла до 20% у 2023 році, але зменшилася до 9% у 2024 році. Порівняно з 2020 роком вона все ж залишилася вищою на 2,6 п. п., що свідчить про залежність від короткострокового кредитування у певні періоди.

Поточна кредиторська заборгованість демонструє відносну стабільність, хоча її частка зросла з 11,39% у 2020 році до 12,56% у 2024 році. Натомість частка забезпечень і доходів майбутніх періодів знизилася на 2,60 п. п., що може свідчити про зменшення резервів або зміну політики їх формування. Частка інших поточних боргів змінювалася незначно, залишаючись у діапазоні 3,08-4,83%.

У підсумку загальна частка поточних зобов'язань зросла з 26,74% до 28,10%, тобто на 1,36 п. п., що свідчить про певне збільшення боргового навантаження, однак без критичних відхилень.

Загалом структура капіталу агрофірми характеризується переважанням власного капіталу, що підвищує фінансову автономію та знижує ризики залежності від зовнішніх кредиторів. Динаміка окремих статей свідчить про

адаптацію підприємства до економічних викликів, оптимізацію боргового навантаження та поступове зміцнення фінансової стійкості у 2024 році.

Фінансові ресурси, залучені переважно на довгостроковій основі, спрямовуються на фінансування необоротних активів та реалізацію інших стратегічних інвестиційних проєктів підприємства. Одночасно для забезпечення безперервності виробничого процесу використовуються поточні зобов'язання, які покривають різні статті короткострокових фінансових потреб (табл. 2.4).

Аналіз даних таблиці 2.4 свідчить про загальне зростання поточних зобов'язань ПФФ «Агроцентр» упродовж 2020-2024 років. Загальний обсяг поточних зобов'язань збільшився з 51425 тис. грн. у 2020 році до 84901 тис. грн. у 2024 році, що становить приріст на 33476 тис. грн. або на 65,1%. Така динаміка відображає посилення фінансових зобов'язань підприємства, пов'язане з необхідністю забезпечення операційної діяльності та підтримки оборотного капіталу.

Найбільш значне зростання спостерігається за короткостроковими банківськими кредитами, обсяг яких зріс із 11517 тис. грн. до 25999 тис. грн. (+14 482 тис. грн., або 125,7%), що свідчить про активне залучення позикових ресурсів для покриття виробничих і фінансових потреб. Поточна кредиторська заборгованість також збільшилася з 21895 тис. грн. до 37931 тис. грн. (+16036 тис. грн., або 73,2%), причому найбільшу частку становлять зобов'язання за товари, роботи та послуги, які зросли на 18684 тис. грн. (221,7%), що відображає розширення обсягів діяльності та нарощування закупівель для виробничого процесу.

Таблиця 2.4

Обсяги поточних зобов'язань ПФФ «Агроцентр» у 2020-2024 рр., тис. грн.

Назви показників	2020	2021	2022	2023	2024	2024 р. до 2020 р.	
						+, -	%
Зобов'язання поточні, всього:	51425	70934	104047	115472	84901	33476	165,1

Короткострокові банківські кредити	11517	33394	57522	63350	25999	14482	225,7
Кредиторська заборгованість	21895	21594	25259	32575	37931	16036	173,2
в т. ч. за:							
товари, роботи, послуги	15353	14723	19513	26327	34037	18684	221,7
з бюджетом	4328	3697	3679	4621	860	-3468	19,9
зі страхування	375	442	429	336	605	230	161,3
з оплати праці	1432	1668	1560	1291	2419	987	168,9
заборгованість за авансами	407	1064	78	0	10	-397	2,5
Поточні забезпечення	963	993	1129	1119	1359	396	141,1
Доходи майбутніх періодів	8125	6937	5591	4249	5061	-3064	62,3
Інші зобов'язання поточні	8925	8016	14547	14179	14551	5626	163,0

Водночас, зобов'язання перед бюджетом значно зменшилися – з 4328 тис. грн. у 2020 році до 860 тис. грн. у 2024 році, що може свідчити про своєчасне виконання податкових зобов'язань або скорочення податкового навантаження. Заборгованість зі страхування та за оплатою праці збільшилася на 230 тис. грн. (161,3%) і 987 тис. грн. (168,9%) відповідно, що свідчить про зростання фонду оплати праці та відповідних соціальних зобов'язань підприємства. Обсяги поточних забезпечень і доходів майбутніх періодів, а також інших поточних зобов'язань демонструють помірне збільшення (141,1% і 163,0% відповідно), що свідчить про активне управління короткостроковими фінансовими ресурсами.

У цілому, динаміка поточних зобов'язань ПФФ «Агроцентр» відображає збільшення фінансового навантаження та посилення ролі короткострокових ресурсів у забезпеченні операційної діяльності. Підприємство демонструє тенденцію до активного використання позикових і кредиторських ресурсів для підтримки оборотного капіталу, при цьому ефективне управління платежами та зобов'язаннями дозволяє уникнути критичного фінансового ризику.

Ефективність використання капіталу агропідприємства вимірюється за допомогою показників рентабельності власного та залученого капіталу, що відображають здатність підприємства генерувати прибуток на кожен гривню інвестованих ресурсів. Крім того, аналіз оборотності активів дозволяє оцінити, наскільки ефективно капітал спрямовується на підтримку виробничої та операційної діяльності.

Для оцінки рентабельності ПВФ «Агроцентр» у таблиці 2.5 наведено основні показники, розраховані за річними звітами.

Таблиця 2.5

Оцінка рентабельності ПВФ «Агроцентр» у 2020-2024 роках, %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	2024 до 2020 (+,-)
Рентабельність:						
– продажу	-4,445	27,851	3,111	3,227	6,035	10,481
– активів	-3,970	21,724	2,275	2,253	4,471	8,441
– власного капіталу	-5,746	29,860	3,477	3,530	6,218	11,964
– позикового капіталу	-12,846	79,736	6,579	6,227	15,908	28,754

Дані таблиці 2.5 свідчать про значну динаміку показників рентабельності ПВФ «Агроцентр» у 2020-2024 роки. У 2020 році всі показники рентабельності були від'ємними через отримані збитки, зокрема рентабельність продажу становила -4,45%, активів -3,97%, власного капіталу -5,75%, а позикового капіталу -12,85%, що відображає низьку ефективність використання ресурсів підприємства на початку періоду.

У 2021 році спостерігається різке зростання рентабельності всіх статей капіталу, зокрема рентабельність продажу досягла 27,85%, активів – 21,72%, власного капіталу – 29,86%, а позикового капіталу – 79,74%. Це свідчить про суттєве покращення фінансових результатів підприємства, ефективне управління витратами та прибутком, а також високу віддачу як власного, так і залученого капіталу.

У 2022-2023 роках показники рентабельності знизилися до відносно низьких значень (рентабельність продажу 3,11-3,23%, активів 2,28-2,25%,

власного капіталу 3,48-3,53%, позикового капіталу 6,23-6,58%), що можна пояснити впливом зовнішніх економічних факторів та необхідністю збільшення позикового фінансування. У 2024 році спостерігається поступове відновлення ефективності використання ресурсів: рентабельність продажу зросла до 6,04%, активів – до 4,47%, власного капіталу – до 6,22%, а позикового капіталу – до 15,91%, що вказує на стабілізацію діяльності та підвищення прибутковості підприємства порівняно з 2020 роком.

Загалом, за п'ятирічний період рентабельність ПВФ «Агроцентр» значно підвищилася: рентабельність продажу збільшилася на 10,48 п. п., активів – на 8,44 п. п., власного капіталу – на 11,96 п. п., а позикового капіталу – на 28,75 п. п. Це свідчить про поступове підвищення ефективності використання як власних, так і залучених фінансових ресурсів та покращення фінансової стійкості підприємства.

Вимірювання ефективності використання капіталу агропідприємства через показник оборотності активів дає змогу визначити, наскільки швидко вкладені ресурси трансформуються у виручку. Такий підхід дозволяє оцінити продуктивність використання як власних, так і позикових коштів та виявити потенціал підвищення капіталовіддачі.

Дані таблиці 2.6 надають уявлення про зміну коефіцієнтів оборотності активів і пасивів ПВФ «Агроцентр». Аналіз динаміки коефіцієнтів оборотності ПВФ «Агроцентр» за 2020-2024 рр. свідчить про поступове зниження ефективності використання як активів, так і окремих елементів оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності активів зменшився з 0,893 до 0,741, що вказує на уповільнення генерування виручки з кожної гривні вкладених ресурсів. Найбільш суттєво скоротилася оборотність запасів (–2,056), що може бути наслідком накопичення нереалізованої продукції або неефективного управління складськими запасами.

Таблиця 2.6

Зміна коефіцієнтів оборотності (КО) агрофірми за 2020-2024 рр.

Показник	Роки	2024 р. до
----------	------	------------

	2020	2021	2022	2023	2024	2020 р. (+,-)
КО активів	0,893	0,780	0,731	0,698	0,741	-0,152
КО оборотних коштів	1,608	1,101	0,929	0,842	0,947	-0,661
КО запасів	3,663	1,740	1,634	1,352	1,607	-2,056
КО дебіторської заборгованості	5,140	4,948	3,051	2,376	2,404	-2,737
КО власного капіталу	1,293	1,072	1,118	1,094	1,030	-0,262
КО кредиторської заборгованості	7,843	9,405	8,710	6,840	5,900	-1,943

Зменшення оборотності дебіторської заборгованості на 2,737 пункту також демонструє погіршення політики розрахунків із покупцями та подовження строків інкасації боргів. Водночас спостерігається зниження оборотності кредиторської заборгованості, що вказує на швидше погашення поточних зобов'язань, але водночас знижує тимчасовий ефект безкоштовного фінансування. У сукупності динаміка показників формує тенденцію до уповільнення обороту капіталу, що може негативно впливати на ліквідність та фінансову гнучкість підприємства.

Аналіз капіталу ПФ «Агроцентр» засвідчив домінування власних фінансових ресурсів та поступове зміцнення фінансової стійкості підприємства, що проявляється у зростанні нерозподіленого прибутку та розширенні ресурсної бази. Коливання структури позикового капіталу у 2020-2024 роках свідчать про адаптацію підприємства до зовнішніх економічних умов та періодичне зростання потреби в оборотному фінансуванні. Підвищення обсягів поточних зобов'язань та короткострокових кредитів в окремі роки відображає зростання навантаження на оборотний капітал і водночас підкреслює важливість удосконалення системи управління борговими ризиками. Загалом результати аналізу вказують на необхідність подальшої оптимізації структури капіталу та підвищення ефективності його використання для забезпечення стабільного розвитку підприємства.

2.3. Оцінка фінансової стійкості агропідприємства та виявлення недоліків у системі управління його капіталом

Оцінка фінансової стійкості агропідприємства дозволяє визначити здатність підприємства підтримувати стабільну діяльність за умов ризику та коливань ринкового середовища. Аналіз структури капіталу та динаміки фінансових показників дає змогу виявити дисбаланси між власними та позиковими ресурсами, що можуть негативно впливати на платоспроможність і прибутковість. Дослідження також дозволяє окреслити слабкі місця в системі управління капіталом, такі як надмірна залежність від короткострокових зобов'язань або недостатня ефективність використання власного капіталу. Виявлення цих недоліків є основою для формування стратегічних рішень щодо підвищення фінансової стійкості та оптимізації структури фінансування агропідприємства.

Абсолютні показники фінансової стійкості показують, наскільки запаси забезпечені фінансовими ресурсами, що дозволяє визначити тип фінансової стійкості підприємства. До складу запасів входять виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари та витрати майбутніх періодів із терміном погашення менше 12 місяців. Загальні, або нормальні, джерела їх фінансування охоплюють робочий капітал і короткострокові банківські кредити. Робочий капітал визначають як різницю між оборотними активами підприємства та його короткостроковими зобов'язаннями. Такий підхід дає можливість оцінити, наскільки ефективно підприємство забезпечує свої запаси необхідними фінансовими ресурсами.

Для аналізу наявних фінансових джерел покриття запасів використовують три основні показники:

- 1) наявність власних оборотних коштів (ВОК) визначається як різниця між власним капіталом підприємства та його необоротними активами;
- 2) величина власних і довготермінових позичених коштів (ВДОК)

визначається шляхом приєднання суми довгострокових зобов'язань (ДЗ) до попередньо розрахованого показника ВОК;

3) обсяг власних і позичених коштів (ВДБОК), що можуть бути спрямовані на фінансування запасів, визначають шляхом додавання короткострокових банківських кредитів до попереднього розрахованого показника.

Обчислені значення зазначених показників узагальнено та подано у таблиці 2.7, що забезпечує наочність і зручність подальшого аналізу. Трьом показникам наявності фінансових джерел для створення запасів відповідають три показники забезпеченості запасів необхідними фінансовими ресурсами, що наведені у таблиці 2.8 і дозволяють оцінити ефективність їх покриття.

Таблиця 2.7

Оцінка параметрів фінансового забезпечення запасів, тис. грн.

Показники	2020	2021	2022	2023	2024
Формування оборотного коштів із власного капіталу (ВОК)	47349	113577	132881	149085	151410
Формування оборотних коштів із власного і довгострокового залученого капіталу (ВДОК)	55349	113577	132881	149085	151410
Формування оборотних коштів із власних ресурсів, довгострокових позик і короткострокового банківського кредиту (ВДБОК)	66866	146971	190403	212435	177409

При аналізі фінансового стану підприємства виділяють чотири типи фінансової стійкості, серед яких першим є абсолютна фінансова стійкість. Для цього типу фінансової стійкості використовують трикомпонентний показник, який формується за умовою $ВОК > 3$, що в моделі виражається як $FS = \{1,1,1\}$, демонструючи повну покритість запасів власними коштами.

Таблиця 2.8

Оцінка фінансового забезпечення запасів, тис. грн.

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	Формула
Перевищення або нестача власного	469	-3135	-1753	-15693	12137	ВОК – 3

фінансування (Фвок)						
Перевищення або нестача власних коштів і довгострокових зобов'язань (Фвдок)	8469	-3135	-1753	-15693	12137	ВДОК – 3
Перевищення або нестача власного капіталу, довгострокових зобов'язань і короткострокових кредитів банків (Фвдбок)	19986	30259	55769	47657	38136	ВДБОК – 3

Цей тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси господарства покриваються виключно власними коштами. Така ситуація свідчить про повну незалежність підприємства від зовнішніх кредиторів, що є досить рідкісним явищем серед агропідприємств. Водночас абсолютну фінансову стійкість не можна вважати ідеальною, оскільки вона вказує на те, що керівництво господарства не використовує можливості залучення зовнішніх ресурсів для розширення основної діяльності та підвищення ефективності. Це обмежує потенціал зростання і розвиток підприємства в умовах конкуренції.

Другим типом фінансової стійкості визнається нормальна фінансова стійкість, яка характеризується збалансованим використанням власних і позикових коштів для фінансування запасів підприємства. У цьому випадку трикомпонентний показник має вигляд: $ВОК < 3 < ВДОК$, тобто $FS = \{0,1,1\}$, що відображає достатній рівень фінансових ресурсів для покриття запасів, але з певною часткою залучених коштів. Така стійкість свідчить про раціональне поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, що дозволяє підприємству забезпечувати безперебійну діяльність та водночас використовувати можливості фінансового левериджу для підвищення ефективності. В умовах нормальної фінансової стійкості ризик залежності від кредиторів мінімальний, а підприємство має гнучкість у прийнятті фінансових рішень. Нормальна фінансова стійкість вважається оптимальною для господарства.

Третім типом фінансової стійкості визнається передкризовий або нестійкий стан підприємства, який характеризується трикомпонентним

показником ВДОК $< 3 < \text{ВДБОК}$, тобто $FS = \{0,0,1\}$. У цьому випадку спостерігаються ознаки порушення платоспроможності, зокрема недостатність власних і довгострокових позикових коштів для повного покриття запасів, проте підприємство зберігає можливість відновити фінансову рівновагу. Відновлення стану передбачає збільшення власного капіталу, скорочення дебіторської заборгованості та прискорення обороту матеріальних запасів. Така форма нестійкості вважається допустимою, якщо короткострокові кредити, залучені для фінансування запасів, не перевищують загальної вартості матеріалів, сировини та готової продукції, дозволяючи підприємству уникнути критичного дефіциту фінансових ресурсів.

Четвертим типом фінансової стійкості визнається кризове становище підприємства, яке характеризується трикомпонентним показником $3 > \text{ВДБОК}$, тобто $S = \{0,0,0\}$. У цьому випадку підприємство фактично перебуває на межі банкрутства, оскільки його наявні грошові кошти, короткострокові фінансові інструменти та дебіторська заборгованість не забезпечують покриття зобов'язань перед кредиторами, включно з простроченими позиками. Такий стан свідчить про критичний дефіцит фінансових ресурсів і вимагає термінових заходів щодо стабілізації фінансової діяльності, реструктуризації боргів та залучення додаткового капіталу для відновлення платоспроможності.

Далі здійснимо детальний аналіз критеріїв оцінки фінансової стійкості підприємства на основі даних ПФФ «Агроцентр», представлених у таблиці 2.9. На основі отриманих даних можна зробити висновки щодо доцільності використання власних і позикових коштів для підтримки стабільної фінансової діяльності та мінімізації ризиків.

Таблиця 2.9

Оцінка рівня фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр»

а з н	Рік	Рівень стійкості
-------	-----	------------------

	2020		2021		2022		2023		2024		абсолютний	нормальний	нестійкий	кризовий
Фвок	469	1	-3135	0	-1753	0	-15693	0	12137	1	≥ 0	< 0	< 0	< 0
Фвдок	8469	1	-3135	0	-1753	0	-15693	0	12137	1	≥ 0	≥ 0	< 0	< 0
Фвдбок	19986	1	30259	1	55769	1	47657	1	38136	1	≥ 0	≥ 0	≥ 0	< 0

Аналіз динаміки показників таблиці 2.9 дає можливість простежити зміну рівня фінансової стійкості підприємства впродовж 2020-2024 рр. У 2020 році всі три показники мають додатні значення, що свідчить про абсолютну фінансову стійкість ПФФ «Агроцентр». Підприємство володіло достатнім обсягом власних оборотних коштів і довгострокових ресурсів, що забезпечувало повне покриття запасів та незалежність від короткострокових кредитів. У 2021 році спостерігається погіршення ситуації: показник Фвок є від'ємним, однак Фвдбок демонструє позитивне значення. Це дозволяє віднести підприємство до стану нормальної фінансової стійкості, за якого власних оборотних коштів недостатньо, але довгострокові та загальні джерела залишаються достатніми для фінансування запасів. Такий стан є прийнятним, проте вимагає посиленої уваги менеджменту до структури капіталу.

Суттєве погіршення фінансової стійкості відбувається у 2022-2023 рр., коли всі показники, крім Фвдбок, мають від'ємні значення. Це свідчить про нестійкий фінансовий стан підприємства, за якого власні та довгострокові джерела формування оборотних коштів є недостатніми, а їх нестача компенсується переважно за рахунок короткострокових зобов'язань. Така ситуація підвищує ризики ліквідності, зменшує фінансову автономію та може негативно вплинути на платоспроможність підприємства. Проте у 2024 р. спостерігається суттєве покращення: значення всіх трьох показників стають додатними, що дозволяє охарактеризувати фінансовий стан як абсолютно

стійкий. Це свідчить про підвищення ліквідності, оптимізацію структури фінансування, а також зниження залежності від короткострокових кредитів. Підприємство повернулося до рівня фінансової автономії, характерного для 2020 р., що є позитивним сигналом для інвесторів та кредиторів.

Узагальнюючи результати аналізу, можна зазначити, що ПФФ «Агроцентр» протягом досліджуваного періоду пройшов етапи від абсолютної стійкості до погіршення і формування нестійкого стану у 2022-2023 рр., однак у 2024 році зміг відновити стабільність. Такі коливання є характерними для аграрних підприємств, діяльність яких значною мірою залежить від сезонності, виробничих ризиків і кон'юнктурних змін ринку. Позитивна динаміка 2024 року свідчить про ефективність заходів щодо оптимізації капіталу та управління фінансовими ризиками, що створює передумови для зміцнення фінансової стійкості в майбутніх періодах.

Далі розглянемо відносні показники фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр» (табл. 2.10). Оцінка фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр» за ключовими аналітичними коефіцієнтами свідчить про загалом позитивну динаміку підприємства впродовж 2020-2024 рр., хоча окремі показники демонструють періоди коливань і певного погіршення. Коефіцієнт автономії протягом досліджуваного періоду утримується на рівні, вищому за нормативний (0,5-0,6), що вказує на достатню частку власного капіталу в загальній структурі ресурсів підприємства. У 2024 році він становить 0,719, що на 0,028 п. п. більше порівняно з 2020 роком, підтверджуючи тенденцію до зміцнення фінансової незалежності.

Таблиця 2.10

Індикатори фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр»

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	Зміна 2024 р. до 2020 р.
Коеф. автономії (> 0,5-0,6)	0,691	0,728	0,654	0,638	0,719	0,028
Коеф. фінансового ризику (< 1)	0,447	0,374	0,529	0,567	0,391	-0,056
Коеф. фінансової залежності (< 2)	1,447	1,374	1,529	1,567	1,391	-0,056

Коеф. маневреності власних коштів (↑)	0,356	0,600	0,675	0,732	0,697	0,341
Коеф. забезпеченості ВОК (> 0,1)	0,443	0,616	0,561	0,564	0,641	0,197
Коеф. покриття запасів ВОК (> 0,6-0,8)	1,010	0,973	0,987	0,905	1,087	0,077

Коефіцієнт фінансового ризику, який відображає співвідношення позикових і власних коштів, протягом періоду має позитивні значення (менше 1), що свідчить про невисокий рівень фінансового навантаження підприємства. У 2024 році коефіцієнт становить 0,391, зменшившись порівняно з 2020 роком на 0,056, що вказує на зниження кредитної залежності. Аналогічну динаміку демонструє коефіцієнт фінансової залежності, значення якого є нижчим за нормативне (2) та зменшується до 1,391 у 2024 році, що підтверджує зміцнення фінансової автономії підприємства.

Позитивним є суттєве покращення коефіцієнта маневреності власних коштів, який зріс з 0,356 у 2020 році до 0,697 у 2024 році (+0,341). Це свідчить про збільшення частки власних оборотних коштів у загальній структурі власного капіталу та підвищення гнучкості фінансових ресурсів підприємства. Підприємство стало більш здатним оперативно реагувати на зміни в господарській діяльності та забезпечувати потреби в обігових активах.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами також демонструє позитивну динаміку: його значення зросло з 0,443 у 2020 році до 0,641 у 2024 році (+0,197), що перевищує нормативне значення (> 0,1). Це свідчить про достатність власних джерел для фінансування запасів та покриття потреб операційного циклу. Коефіцієнт покриття запасів власними оборотними коштами, який має норматив >0,6-0,8, також перебуває у межах оптимальних значень протягом досліджуваного періоду. Його зростання до 1,087 у 2024 році (+0,077) вказує на покращення забезпеченості запасів власними ресурсами.

Загалом аналіз показників фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр» демонструє, що у 2024 році підприємству вдалося не лише відновити, а й покращити свої позиції після коливань 2021-2023 рр. Позитивні зміни в ключових показниках – автономії, забезпеченості власними оборотними коштами та маневреності – свідчать про посилення фінансової стабільності та зменшення залежності від зовнішніх джерел. Отримані результати підтверджують ефективність дій менеджменту щодо оптимізації структури капіталу та посилення фінансової стійкості підприємства.

Виявлені недоліки управління капіталом та їх наслідки для фінансової стійкості ПФФ «Агроцентр» можна представити у вигляді таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Недоліки управління капіталом ПФФ «Агроцентр» за результатами оцінки фінансової стійкості

Виявлений недолік	Суть проблеми	Наслідки для фінансової стійкості
1	2	3
1. Нестача власних оборотних коштів у 2021-2023 рр.	Від’ємні значення показника Фвок свідчать про дефіцит власних ресурсів для покриття запасів	Зниження автономії, підвищення залежності від позикових коштів, ризик втрати платоспроможності
2. Недостатність довгострокових джерел фінансування в окремі роки	Значення Фвдок у 2021-2023 рр. від’ємні, що свідчить про неефективну структуру джерел формування оборотних коштів	Погіршення довгострокової фінансової стійкості, збільшення навантаження на короткострокові кредити
3. Надмірна залежність від короткострокових зобов’язань	Покриття запасів у період 2022-2023 рр. забезпечувалося переважно за рахунок короткострокових кредитів (тип «нестійкий стан»)	Підвищення ризику ліквідності, збільшення вартості капіталу, зниження маневреності фінансових ресурсів

Продовження таблиці 2.11

1	2	3
4. Коливання ключових показників автономії та фінансового ризику	Незначне просідання коефіцієнта автономії у 2022–2023 рр. та збільшення коефіцієнта фінансового ризику	Підвищення частки позикових ресурсів, зростання фінансового навантаження та ризику залежності від кредиторів
5. Недостатня	Коефіцієнт маневреності у 2020	Обмежена гнучкість у

маневреність власного капіталу у перші роки періоду	р. був низьким (0,356), що вказує на малу частку власних оборотних коштів	фінансуванні операційного циклу, повільна адаптація до змін ринку
6. Нестабільність забезпеченості запасів власними оборотними коштами	У 2021–2023 рр. коефіцієнт покриття запасів ВОК знижувався до значень близьких до нормативного мінімуму	Ризик дефіциту обігових ресурсів, зниження стійкості операційного циклу
7. Погіршення типу фінансової стійкості у середині періоду	Перехід від абсолютної стійкості (2020) до нестійкого стану (2022, 2023)	Підвищення ризику неплатоспроможності, необхідність коригування політики управління капіталом
8. Висока волатильність ключових фінансових показників	Значні коливання Фвок, Фвдок, Фвдбок та коефіцієнтів упродовж періоду	Ускладнення прогнозування фінансових потоків, зростання ризиків та нестабільність управлінських рішень

Виявлені недоліки свідчать про те, що ПВФ «Агроцентр» у 2021-2023 рр. зіткнувся з істотними проблемами у структурі та якості управління капіталом, серед яких головними були дефіцит власних оборотних коштів, недостатність довгострокових джерел фінансування та надмірна залежність від короткострокових кредитів. Коливання коефіцієнтів автономії, маневреності та покриття запасів вказують на нестабільність фінансового механізму підприємства та його обмежені можливості реагування на зовнішні ризики. Сукупність цих недоліків стала причиною переходу до нестійкого фінансового стану у 2022-2023 рр., що обумовлює потребу у перегляді політики управління капіталом та запровадженні заходів зі зміцнення фінансової стійкості.

ПВФ «Агроцентр» упродовж 2020-2024 рр. продемонстрував значні коливання фінансової стійкості, що вказує на наявність проблем у системі управління капіталом, зокрема у частині структури фінансування, оборотного капіталу та залучення позикових ресурсів. Незважаючи на успішне відновлення абсолютної стійкості у 2024 році, підприємство потребує впровадження системних заходів щодо оптимізації структури капіталу, підвищення ефективності управління оборотними активами та формування антикризового механізму фінансового забезпечення діяльності.

Висновки до розділу 2

1. ПВФ «Агроцентр» у 2020-2024 рр. суттєво скоротив земельний фонд – приблизно з 10 тис. га до понад 2 тис. га, що істотно змінило масштаби його виробничої діяльності. Попри це, підприємству вдалося зберегти високий рівень обробітку земель – понад 95%, що свідчить про ефективне використання доступних угідь. Технічна оснащеність працівників за цей період зросла більш ніж удвічі, однак фондвіддача зменшилася майже наполовину, що вказує на зниження ефективності використання основних засобів. Фінансові результати покращилися: чистий прибуток зріс із від'ємного значення до понад 13 млн. грн., що підтверджує адаптаційні можливості підприємства в умовах нестабільності.

2. Аналіз капіталу ПВФ «Агроцентр» показав суттєве зростання ресурсної бази підприємства: загальні поточні зобов'язання збільшилися з 51425 тис. грн. у 2020 р. до 84901 тис. грн. у 2024 р., тобто на 65,1%, що свідчить про активізацію фінансово-господарської діяльності. Найбільш динамічно зростали короткострокові банківські кредити – з 11517 тис. грн. до 25999 тис. грн (+125,7%), що вказує на підвищення залежності від зовнішніх джерел фінансування оборотного капіталу. Одночасно ефективність використання активів знизилася: коефіцієнт оборотності активів скоротився з 0,893 до 0,741, оборотності оборотних коштів – з 1,608 до 0,947, а дебіторської заборгованості – з 5,140 до 2,404, що свідчить про уповільнення оборотності ресурсів. Попри це показники рентабельності демонструють позитивну динаміку: рентабельність продажу зросла з –4,445% до 6,035%, а рентабельність власного капіталу – з –5,746% до 6,218%, що свідчить про підвищення результативності діяльності та потенціал зміцнення фінансової стійкості.

3. Протягом 2020-2024 рр. ПФ «Агроцентр» демонстрував коливання фінансової стійкості: у 2020 році показники свідчили про абсолютну стійкість, тоді як у 2022-2023 рр. спостерігався перехід до нестійкого стану через дефіцит власних оборотних коштів і зростання короткострокових зобов'язань. Рівень автономії підприємства залишався в межах нормативу, хоча у 2023 році знизився, що відображає тимчасове підвищення залежності від позикового капіталу. Коефіцієнт маневреності власного капіталу зростає до 0,697 у 2024 році, що свідчить про підвищення гнучкості у фінансуванні операційного циклу, проте в попередні роки його рівень був недостатнім для стабільного покриття запасів. Перехід до нестійкого типу фінансової стійкості у 2022-2023 рр. пояснюється недостатністю власних і довгострокових джерел фінансування, що знижує фінансову автономію та підвищує ризики ліквідності. Відновлення абсолютної стійкості у 2024 році підтверджує ефективність заходів із оптимізації структури капіталу, однак попередні коливання вказують на необхідність удосконалення системи управління ризиками.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

3.1. Формування стратегії управління капіталом агропідприємства в умовах ризику та нестабільності

Сучасні умови функціонування аграрних підприємств характеризуються високим рівнем невизначеності, пов'язаної як із внутрішніми обмеженнями, так і з зовнішніми шоками, що зумовлюють зростання ризиків фінансової діяльності. Військові дії, коливання цін на аграрну продукцію, зміни фіскального та митного законодавства, нестабільність інвестиційного середовища та зниження доступності кредитних ресурсів формують середовище, у якому стратегічне управління капіталом стає ключовим фактором виживання та розвитку агропідприємств. Капітал, як базова складова виробничого потенціалу, потребує системного, довгострокового та науково обґрунтованого управління, що враховує ризики, забезпечує фінансову стійкість та створює підґрунтя для конкурентоспроможності підприємства.

Формування стратегії управління капіталом передбачає визначення оптимальної структури власного і позикового капіталу, забезпечення його достатності для операційної діяльності, вибір інструментів інвестування та фінансування, розробку механізмів хеджування ризиків і створення резервів. У нестабільному економічному середовищі така стратегія має на меті не лише економічне зростання, а й зниження вразливості підприємства до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Управління капіталом аграрного підприємства ґрунтується на поєднанні фінансових, організаційно-економічних та інвестиційних рішень, що забезпечують раціональний рух капіталу у всіх його формах – власному,

позиковому, оборотному та необоротному. З позицій стратегічного підходу управління капіталом передбачає:

- довгострокове планування ресурсної бази;
- визначення джерел формування капіталу з урахуванням їх вартості та ризиків;
- оптимізацію структури активів і пасивів;
- забезпечення ліквідності та платоспроможності підприємства;
- підвищення рентабельності використання капіталу;
- мінімізацію фінансових, інвестиційних та операційних ризиків.

У науковій літературі стратегічне управління капіталом розглядається як цілісна система рішень, що спрямована на формування конкурентних переваг підприємства [1; 4; 9; 25; 29; 44]. Класичні підходи фінансового менеджменту доповнюються сучасними інструментами, серед яких: методи ризик-менеджменту, моделі оптимізації структури капіталу, сценарне планування, хеджування, антикризове управління та бюджетування капітальних інвестицій.

Для аграрної сфери специфічними є такі характеристики капіталу:

- сезонність руху оборотного капіталу;
- висока матеріаломісткість і залежність від природних факторів;
- потреба у значних інвестиціях в основні засоби та інфраструктуру;
- тривалий період окупності проектів;
- залежність від кредитного фінансування.

Це зумовлює необхідність адаптації стратегічних підходів до галузевих особливостей.

Аграрні підприємства України стикаються з комплексом ризиків, які суттєво впливають на процес формування капіталу. Найбільш значущими є:

- 1) виробничі ризики: несприятливі погодні умови, шкідники, хвороби рослин, руйнування логістичної інфраструктури;
- 2) фінансові ризики: коливання валютних курсів, інфляція, кредитні обмеження, зростання вартості позикового капіталу;

3) ринкові ризики: зміна світових цін на зерно та олійні культури, нестабільність попиту;

4) логістичні ризики: обмеження експорту, зростання транспортних тарифів, блокування маршрутів;

5) правові та регуляторні ризики: зміни податкової політики, земельної реформи, вимог до звітності;

6) воєнні ризики: руйнування активів, неможливість доступу до земель, евакуація персоналу.

В умовах таких ризиків стратегія управління капіталом має включати:

- достатність капіталу для покриття непередбачених витрат;
- диверсифікацію фінансових джерел (позики, гранти, партнерські програми, лізинг);
- формування страхових резервів та страхування активів;
- підвищення гнучкості структури активів шляхом оптимізації оборотного капіталу;
- розвиток цифрових систем контролю для оперативного відстеження руху капіталу.

Формування ефективної стратегії включає кілька послідовних етапів (рис. 3.1). На початковому етапі проводиться комплексний аналіз: структури капіталу; фінансової стійкості та ліквідності; рентабельності капіталу; динаміки оборотних активів; інвестиційної привабливості підприємства; галузевих ризиків та конкурентного середовища. Діагностика дозволяє визначити слабкі місця у використанні капіталу та напрями можливих змін.

Наступним етапом є визначення стратегічних цілей. Серед ключових стратегічних цілей можуть бути:

- забезпечення оптимального співвідношення складових капіталу;
- підвищення рентабельності активів;
- модернізація виробничих потужностей;
- зростання інвестиційної активності;
- забезпечення фінансової стійкості в умовах шоків.

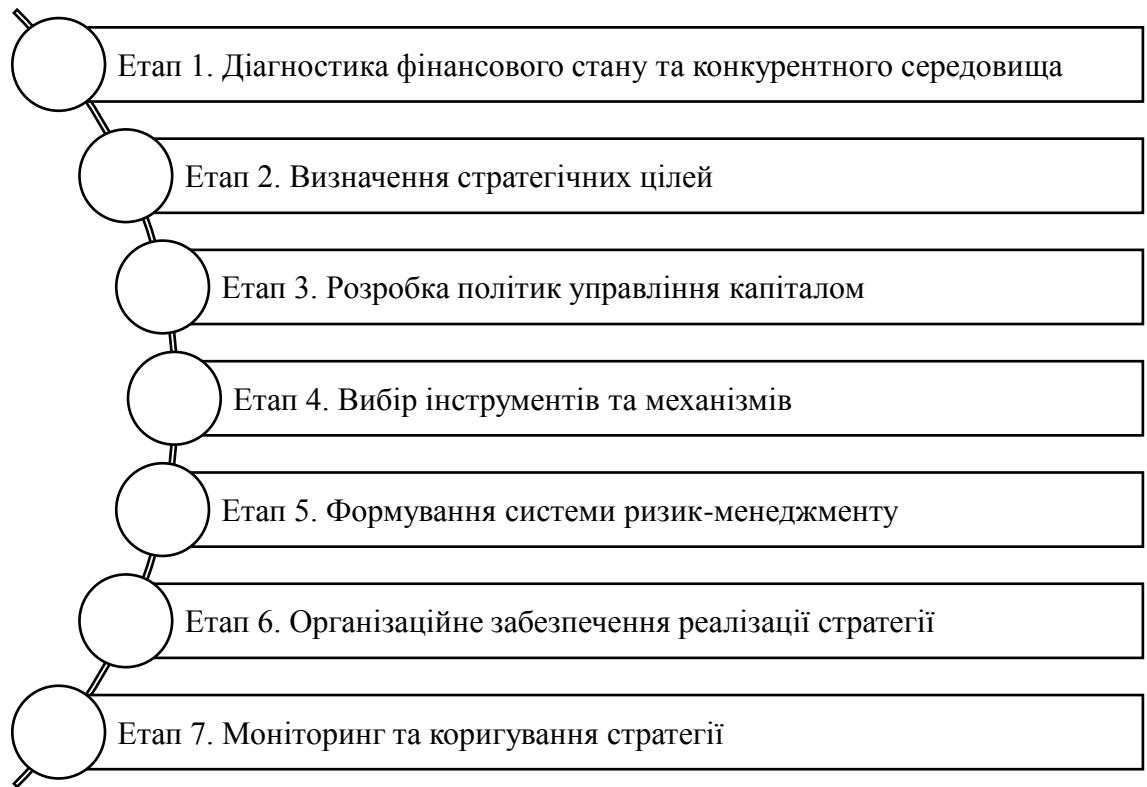

Рис. 3.1. Процес формування стратегії управління капіталом агропідприємства

На третьому етапі відбувається формування політик управління капіталом агрофірми. Серед основних напрямів можливо відзначити:

- політику формування власного капіталу (нерозподілений прибуток, емісія корпоративних прав, залучення партнерів);
- політику залучення позикових ресурсів (банківські кредити, аграрні розписки, лізинг);
- політику інвестування (оновлення техніки, інноваційні проєкти, розширення земельного банку);
- політику управління оборотним капіталом (запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти);
- політику ризик-менеджменту та страхування.

Оптимізація структури капіталу постає ключовим елементом стратегії. Структура капіталу визначає ступінь фінансових ризиків, гнучкість у використанні ресурсів і можливості розвитку підприємства. Оптимізація

передбачає вибір такого співвідношення власних і позикових коштів, яке забезпечує мінімальну вартість капіталу при прийнятному рівні ризику.

У сучасних умовах аграрні підприємства стикаються з такими проблемами:

- висока вартість кредитів;
- зниження доступності довгострокових позик;
- залежність від сезонного фінансування;
- обмеженість внутрішніх джерел формування капіталу.

Тому стратегія оптимізації структури капіталу повинна базуватися на:

- диверсифікації джерел фінансування;
- використанні грантових програм міжнародних організацій;
- впровадженні партнерських моделей (спільні підприємства, контрактне землеробство);
- розвитку корпоративних фінансів (емісія облігацій, інвестиційні фонди).

Оборотний капітал є найбільш динамічною частиною фінансових ресурсів агропідприємства. Його ефективне управління передбачає збалансування обсягу запасів, дебіторської заборгованості та ліквідних коштів (табл. 3.1). В умовах ризику стратегічно важливими є:

- створення страхових резервів насіння, пального, добрив;
- впровадження системи електронного моніторингу запасів;
- скорочення термінів обороту дебіторської заборгованості;
- використання форвардних контрактів для стабілізації грошових потоків;
- диверсифікація логістичних каналів.

Інвестиції в аграрний сектор мають високу капіталоемність і довгостроковий характер. В умовах нестабільності інвестиційна стратегія повинна включати:

- пріоритезацію проектів за рівнем ризику та окупності;

Проблеми та рішення щодо управління оборотним капіталом

Проблема	Наслідки	Стратегічні рішення
Нерівномірність грошових потоків	дефіцит обігових коштів	форвардні контракти, аграрні розписки
Надмірні запаси	замороження коштів	цифровий облік запасів, точне землеробство
Висока дебіторська заборгованість	зменшення ліквідності	штрафи, стимулювання ранніх оплат
Логістичні обмеження	затримка виручки	диверсифікація транспортних маршрутів

- застосування методів оцінювання інвестицій (NPV, IRR, період окупності);
- інвестування в енергоефективні та ресурсозберігаючі технології;
- активне використання програм фінансової підтримки агросектору;
- розвиток цифрових технологій та автоматизації виробництва.

Важливо забезпечити збалансованість інвестиційної діяльності з поточною ліквідністю, щоб уникнути надмірного тиску на грошові потоки.

Четвертий етап спрямований на практичну реалізацію політик управління капіталом. Вибір інструментів здійснюється відповідно до цілей і включає:

- фінансові інструменти – кредити, облігації, лізинг, гранти, венчурні інвестиції;
- інвестиційні інструменти – модернізація основних засобів, придбання техніки, будівництво інфраструктури, інноваційні проєкти;
- інструменти управління оборотним капіталом – форвардні контракти, аграрні розписки, контроль запасів;
- інструменти ризик-менеджменту – страхування врожаю, страхування техніки, хеджування валютних ризиків, формування фінансових резервів;
- результат етапу: визначений набір інструментів і процедур, готових до впровадження на практиці.

Формування системи ризик-менеджменту визначається як п'ятий етап процесу формування стратегії. Цей базовий інструмент стратегічного управління капіталом включає:

- ідентифікацію ризиків;
- кількісну та якісну оцінку ризиків;
- розробку заходів мінімізації;
- формування резервів;
- страхування сільськогосподарських культур, техніки, майна;
- використання хеджування (форварди, ф'ючерси, опціони).

У воєнних умовах особливого значення набуває страхування активів і формування резервів ліквідності.

Шостий етап передбачає організаційне забезпечення реалізації стратегії. Успішність реалізації стратегії залежить від:

- створення системи стратегічного контролю;
- визначення відповідальних підрозділів;
- впровадження цифрових систем обліку і планування;
- підвищення кваліфікації персоналу;
- мотивації управлінського персоналу за результатами ефективності капіталу.

Організаційна структура підприємства має бути адаптованою до стратегічних завдань і сприяти оперативності прийняття рішень.

Останнім етапом постає моніторинг та коригування стратегії, адже у нестабільному середовищі стратегія управління капіталом не може бути сталою та потребує безперервного контролю:

- аналіз фінансових показників: ліквідність, оборотність капіталу, рентабельність;
- оцінка виконання стратегічних цілей та ключових показників ефективності (KPI);
- виявлення відхилень від плану і причин їх виникнення;
- внесення коректив у політики, інструменти та механізми;

– адаптація до змін ринку, законодавства, кліматичних або воєнних умов.

Моніторинг передбачає регулярне оновлення бюджетів, прогнозів грошових потоків, аналіз відхилень та оцінку ефективності використання капіталу. Результатом заключного етапу є підтримка стратегії у відповідності до динаміки ризиків і зміни зовнішніх умов, що забезпечує фінансову стійкість підприємства.

3.2. Інтеграція ризик-менеджменту в систему управління капіталом агропідприємства

У сучасних умовах нестабільності економічного середовища аграрні підприємства стикаються з численними фінансовими ризиками, які безпосередньо впливають на їхню платоспроможність та фінансову стійкість. Під управлінням капіталом розуміють комплекс заходів щодо формування, розподілу та ефективного використання фінансових ресурсів підприємства для забезпечення його стійкого розвитку та досягнення стратегічних цілей.

Ризик-менеджмент, у свою чергу, передбачає системне виявлення, оцінку, аналіз та мінімізацію ризиків, здатних негативно вплинути на фінансовий стан підприємства. Інтеграція системи ризик-менеджменту у процес управління капіталом дозволяє забезпечити баланс між доходністю та ризиком, що є ключовим чинником підвищення фінансової стійкості агропідприємства.

Важливо зазначити, що управління капіталом без урахування ризиків може призвести до неефективного використання ресурсів, втрат і фінансових криз. Тому інтеграція ризик-менеджменту є стратегічно важливою складовою сучасної системи управління фінансами аграрних підприємств.

Ризик у фінансовій діяльності підприємства – це ймовірність виникнення подій, що можуть призвести до втрат або зниження доходності капіталу. Основні види фінансових ризиків для аграрного підприємства включають (табл. 3.2):

- кредитний ризик – ймовірність непогашення боргових зобов'язань контрагентами;
- ринковий ризик – зміни цін на продукцію, сировину, валютні курси та відсоткові ставки;
- ризик ліквідності – неможливість швидко забезпечити фінансові потреби без втрат;
- операційний ризик – ризики, пов'язані з внутрішніми процесами, технологіями та персоналом.

Таблиця 3.2

Основні групи ризиків агропідприємства та їх вплив на капітал

Група ризиків	Характеристика	Вплив на капітал
Виробничі	погодні умови, втрати врожаю, руйнування техніки	зменшення обсягів оборотного капіталу, збільшення непродуктивних витрат
Фінансові	інфляція, зростання ставок, валютні коливання	здорожчання позикового капіталу, збільшення фінансового навантаження
Ринкові	зміни цін, нестабільний попит, конкуренція	зниження виручки, зменшення рентабельності капіталу
Логістичні	порушення ланцюгів постачання, блокування експортних шляхів	збільшення витрат, затримка грошових потоків
Воєнні	руйнування активів, неможливість обробітку земель	втрати основного капіталу, потреба у відновленні
Правові	зміни податкових правил, земельної реформи	потреба перегляду структури капіталу та фінансових стратегій

В управлінні ризиками широко використовуються міжнародні підходи, зокрема:

- ISO 31000 – стандарт, що визначає принципи та процеси управління ризиками, включаючи ідентифікацію, оцінку, контроль та моніторинг;

– COSO ERM (Enterprise Risk Management) – інтегрована система управління ризиками, орієнтована на досягнення стратегічних цілей підприємства через управління ризиками.

Інтеграція ризик-менеджменту передбачає адаптацію цих концепцій до специфіки аграрного виробництва, де основним фактором впливу є сезонність, залежність від погодних умов та ринкової кон'юнктури.

Безпосередньо процес інтеграції ризик-менеджменту передбачає кілька послідовних кроків (рис. 3.2).

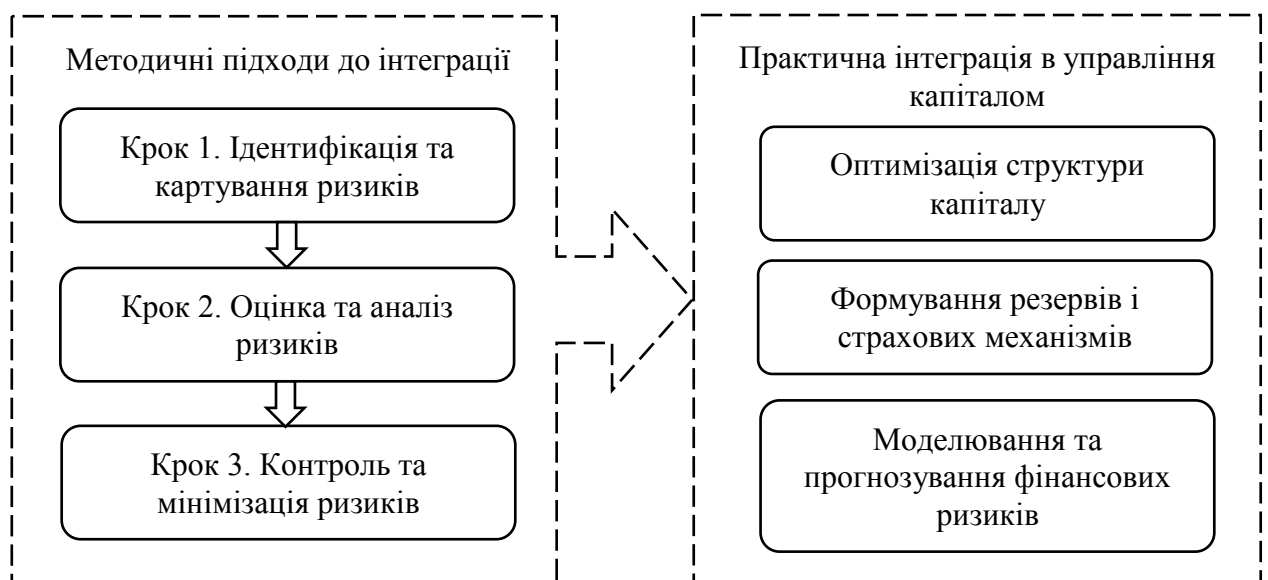

Рис. 3.2. Процес інтеграції ризик-менеджменту у систему управління капіталом агропідприємства

Перший етап інтеграції полягає у систематичному виявленні (картуванні) всіх можливих фінансових ризиків, що впливають на капітал підприємства (табл. 3.3). Використовуються такі методи:

- якісні методи: експертні оцінки, SWOT-аналіз, сценарне планування;
- кількісні методи: аналіз історичних даних, статистичні методи оцінки ймовірностей подій, фінансові коефіцієнти ризику.

Картування фінансових ризиків аграрного підприємства

Види ризику	Джерела виникнення	Потенційні наслідки	Заходи управління
Кредитний	Покупці/контрагенти	Прострочення платежів	Кредитний контроль, страхування
Ринковий	Ціни на продукцію	Зменшення доходів	Хеджування, форвардні контракти
Ліквідності	Нестача готівки	Неможливість погасити борги	Формування резервного фонду
Операційний	Помилки у процесах, обладнання	Збільшення витрат	Автоматизація, внутрішній контроль

На другому етапі оцінюється ймовірність та потенційні втрати кожного ризику із використанням таких методів:

- Value at Risk (VaR) – оцінка максимально можливих втрат капіталу за заданий період;
- сценарний аналіз – побудова оптимістичних, песимістичних та базових сценаріїв розвитку ситуації;
- метод Монте-Карло – симуляція різних фінансових сценаріїв для прогнозування ризиків.

Далі, на наступному етапі, після оцінки розробляються механізми контролю та мінімізації ризиків (табл. 3.4):

- фінансові резерви – формування резервного капіталу для покриття можливих втрат;
- страхові механізми – страхування врожаю, майна, кредитних ризиків;
- диверсифікація капіталу – розподіл фінансових ресурсів між різними напрямками діяльності.

Інтеграція ризик-менеджменту в управління капіталом дозволяє побудувати оптимальну структуру фінансування, враховуючи баланс власних і позикових джерел та коротко- і довгострокових зобов'язань. Це мінімізує загальний фінансовий ризик і підвищує стійкість підприємства, забезпечуючи стабільність його розвитку та ліквідність.

Інструменти управління ризиками та їх вплив

Інструмент	Механізм дії	Очікуваний результат
Страховання	компенсація збитків	зменшення втрат капіталу
Хеджування	фіксація цін	стабільні грошові потоки
Резерви ліквідності	створення запасу коштів	покриття непередбачених витрат
Диверсифікація	розподіл ризиків	підвищення стійкості
Сценарне планування	моделювання ситуацій	вибір оптимальної стратегії

Відтак, інтеграція ризик-менеджменту у процес управління капіталом дозволяє підприємствам системно знижувати ймовірність фінансових втрат та підвищувати платоспроможність. Використання міжнародних стандартів (ISO 31000, COSO) забезпечує структуровану та прозору систему контролю ризиків. Практичні інструменти – резерви, страхування, диверсифікація капіталу – підвищують фінансову стійкість аграрних підприємств. Моделювання та прогнозування ризиків дають змогу приймати стратегічно обґрунтовані управлінські рішення. Для ефективної інтеграції ризик-менеджменту необхідна регулярна оцінка ризиків, моніторинг результатів і адаптація системи управління капіталом до змін ринкового середовища.

3.3. Оптимізація структури капіталу з метою зміцнення фінансової стійкості агропідприємства

Аналіз фінансового стану ПВФ «Агроцентр» засвідчив, що підприємство загалом демонструє достатній рівень фінансової стійкості. Разом із тим результати дослідження вказують на окремі диспропорції, зокрема на невідповідність оптимальній структурі капіталу, що проявляється у нераціональному співвідношенні власних і позикових ресурсів. Така ситуація може обмежувати можливості підприємства щодо подальшого

розвитку та підвищення його фінансової стійкості, що зумовлює потребу в удосконаленні політики управління капіталом.

Підприємство, яке дотримується оптимальних пропорцій у формуванні власного капіталу, здатне забезпечити вищий фінансовий потенціал та створити сприятливі умови для довгострокового розвитку. Раціональна структура капіталу не лише підсилює стійкість фінансової системи, а й відкриває можливості ефективніше використовувати зовнішні ресурси. Завдяки дії ефекту фінансового левериджу таке агропідприємство може отримати додатковий приріст рентабельності власного капіталу, що підвищує загальну результативність та конкурентоспроможність його діяльності.

З метою підвищення ефективності формування власного капіталу підприємства було проведено визначення оптимальної структури фінансових ресурсів ПФФ «Агроцентр». Оптимізація здійснювалася за двома ключовими критеріями – мінімізацією середньозваженої вартості капіталу та максимізацією ефекту фінансового левериджу, що дає змогу знайти найбільш вигідне співвідношення власних і позикових коштів. Для цього була розроблена та застосована комплексна аналітична модель, результати якої наведено в таблиці 3.5.

Для формування комплексної моделі було використано базовий набір ключових фінансових параметрів, що відображають реальний стан та можливості ПФФ «Агроцентр». Зокрема, до розрахунків включено загальний обсяг капіталу підприємства, величину чистого прибутку, діючу відсоткову ставку за кредитними ресурсами, а також ставку податку на прибуток. Сукупність цих показників дала змогу об'єктивно оцінити вартість залучення капіталу та вплив фінансового левериджу, забезпечивши обґрунтованість подальших моделей оптимізації структури капіталу.

Із зростанням частки власного капіталу підприємства відповідно підвищується і величина чистого прибутку, що свідчить про позитивний ефект акумулювання фінансових результатів. У такій моделі збільшення

власного капіталу відбувається переважно за рахунок приросту нерозподіленого прибутку.

Таблиця 3.5

Визначення оптимальної структури капіталу ПВФ «Агроцентр» на основі максимізації ефекту фінансового левериджу та оцінки середньозваженої вартості капіталу

Показники	2024 рік (базовий)	Варіанти структури			
		1	2	3	4
Власний капітал, тис. грн.	217207,0	151054,0	181264,8	241686,4	232623,2
Позиковий капітал, тис. грн.	84901,0	151054,0	120843,2	60421,6	69484,8
Капітал разом, тис. грн.	302108,0	302108,0	302108,0	302108,0	302108,0
Чистий прибуток, тис. грн.	13506,0	14498,3	13559,9	11670,0	13482,9
Ставка кредитного відсотку, %	14,7	15,9	14,8	14,5	14,6
Частка власного капіталу, %	71,9	50,0	60,0	80,0	77,0
Частка позикового капіталу, %	28,1	50,0	40,0	20,0	23,0
Співвідношення капіталу позикового та власного	0,39	1,00	0,67	0,25	0,30
Коеф. рентабельності активів, %	4,47	4,80	4,49	3,86	4,46
Ставка податку на прибуток, %	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0
WACC, %	3,75	3,43	3,40	3,32	3,46
ЕФЛ, %	2,21	-3,79	-1,42	1,35	2,07

З даних таблиці 3.5 видно, що порівняно з базовим 2024 роком у варіантах 1 та 2 зростає частка позикового капіталу до 50% та 40% відповідно. Це збільшує фінансовий ризик підприємства, що підтверджується негативними значеннями ЕФЛ (-3,79% та -1,42%). Варіанти з високою часткою власного капіталу (варіанти 3 і 4) демонструють позитивний ефект фінансового левериджу (1,35% та 2,07%) і порівняно невисоку середньозважену вартість капіталу (3,32% та 3,46%), що свідчить про доцільність використання помірної левереджу для підвищення ефективності діяльності. Рентабельність активів (ROA) залишається стабільною у всіх варіантах, коливаючись від 3,86% до 4,80%, що свідчить про збереження продуктивності активів навіть при зміні структури капіталу.

Середньозважена вартість капіталу мінімальна у варіанті 3 (3,32%), що робить цей варіант економічно найбільш вигідним з точки зору вартості фінансування. Найбільш оптимальним варіантом структури капіталу є варіант 4, оскільки він поєднує позитивний ЕФЛ, помірний рівень WACC і стабільну рентабельність активів, забезпечуючи ефективне та збалансоване управління фінансами підприємства.

Отже, для підвищення фінансової стійкості та оптимізації вартості капіталу доцільно підтримувати структуру капіталу близьку до варіанту 4, використовуючи помірний левередж і мінімізуючи ризики надмірного залучення позикових коштів. Особливо це важливо в умовах ризиків воєнного стану та економічної турбулентності.

У межах проведеного дослідження оптимальну структуру капіталу ПВФ «Агроцентр» було сформовано із застосуванням надбудови MS Excel «Пошук рішення» з пакету «Аналіз даних». Використання цього інструмента дало змогу не лише встановити систему необхідних обмежень, а й визначити таку комбінацію власного та позикового капіталу, за якої ефект фінансового левериджу досягає свого максимального рівня.

У підсумку було встановлено, що за середньозваженої вартості капіталу 3,46% найприйнятнішим для підприємства є співвідношення власного і позикового капіталу 77:23. Натомість фактична структура капіталу (72:28) виявилася для ПВФ «Агроцентр» менш ефективною та не забезпечує оптимального рівня фінансових результатів.

Оптимізація структури капіталу показала, що для ПВФ «Агроцентр» найбільш доцільним є фінансування діяльності переважно за рахунок власного капіталу – на рівні близько 77%. При цьому залучення позикових коштів є виправданим лише тоді, коли їхня вартість нижча за вартість власного капіталу підприємства.

За такої структури капіталу всі ключові показники фінансової стійкості підприємства відповідатимуть установленим нормативам. Високий рівень коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами та коефіцієнта

маневреності власного капіталу характеризується як позитивна тенденція, оскільки свідчить про достатній обсяг власних фінансових ресурсів. Це, у свою чергу, забезпечує підприємству можливість повністю покривати потреби в необоротних активах та фінансувати значну частину оборотних активів без надмірного залучення позикових коштів.

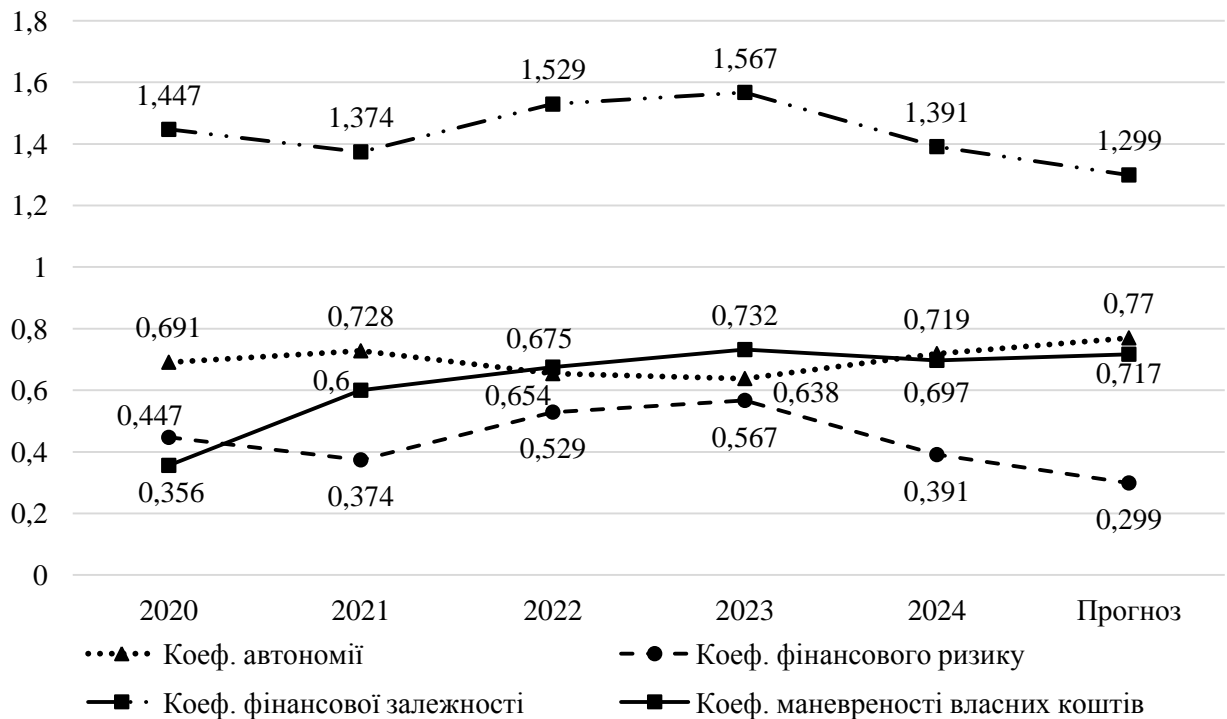

Рис. 3.3. Прогноз коефіцієнтів фінансової стійкості ПВФ «Агроцентр» за оптимізованої структури капіталу

Прогнозовані значення коефіцієнтів фінансової стійкості ПВФ «Агроцентр» демонструють покращення позицій підприємства за умов оптимізованої структури капіталу (рис. 3.3). Очікується зростання коефіцієнта автономії та маневреності власних коштів, що свідчить про зміцнення фінансової незалежності та підвищення гнучкості в управлінні власними ресурсами. Водночас зниження коефіцієнтів фінансового ризику й фінансової залежності у прогностному періоді підтверджує зменшення рівня боргового навантаження та загального ризику для підприємства.

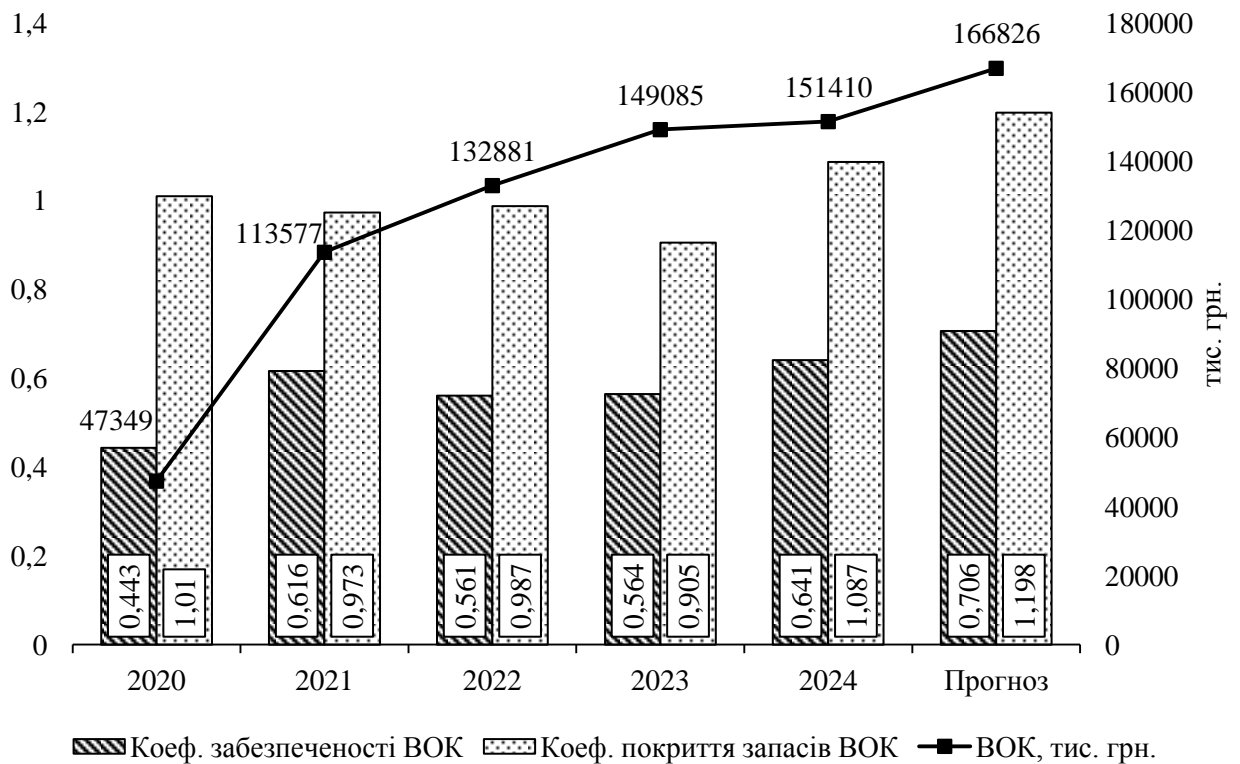

Рис. 3.4. Прогноз показників забезпеченості підприємства власними оборотними коштами ПФФ «Агроцентр»

Прогнозні результати засвідчують подальше зміцнення забезпеченості ПФФ «Агроцентр» власними оборотними коштами, що видно зі стабільного зростання відповідних коефіцієнтів. Показник покриття запасів ВОК перевищує нормативні межі та демонструє позитивну тенденцію, що свідчить про достатність власних ресурсів для фінансування запасів без залучення зовнішніх джерел. Зростання обсягу власних оборотних коштів у прогностному періоді підкреслює покращення ліквідності та підвищення фінансової стійкості підприємства.

Запропонована модель структури капіталу базується на припущенні, що власний капітал може зростати завдяки накопиченню нерозподіленого прибутку. Однак у практичних умовах підприємству необхідно визначати оптимальне поєднання власних і позикових ресурсів, орієнтуючись на максимізацію ефекту фінансового левериджу та мінімізацію середньозваженої вартості капіталу. При цьому важливо враховувати

можливі зміни чистого прибутку, який планується отримати в майбутньому, а також динаміку вартості кредитних ресурсів у разі зміни процентних ставок.

З цією метою в дослідженні була розроблена комп'ютерна модель у середовищі MS Excel, яка дає змогу визначати оптимальну структуру капіталу за умов зміни ключових фінансових параметрів. У таблиці 3.6 подано прогностні значення структури капіталу підприємства за сценарію зниження вартості позикових ресурсів до рівня 12,0% та за умови формування очікуваного прибутку в обсязі 15000 тис. грн.

Таблиця 3.6

Розрахунки прогностних змін структури капіталу ПФФ «Агроцентр» за варіативних показників

Показники	2024 рік (базовий)	Прогнозна структура	
		при варіації ставки за позиками	за умови визначеного очікуваного прибутку
Власний капітал, тис. грн.	217207,0	217207	232207
Позиковий капітал, тис. грн.	84901,0	99901	84901
Капітал разом, тис. грн.	302108,0	317108	317108
Чистий прибуток, тис. грн.	13506,0	13297	15000
Ставка кредитного відсотку, %	14,7	12,0	15,9
Частка власного капіталу, %	71,9	68,5	73,2
Частка позикового капіталу, %	28,1	31,5	26,8
Співвідношення капіталу позикового та власного	0,39	0,46	0,37
Коеф. рентабельності активів, %	4,47	4,19	4,73
Ставка податку на прибуток, %	18,0	18,0	18,0
WACC, %	3,75	5,09	3,94
ЕФЛ, %	2,21	1,16	2,18

Оптимізація структури капіталу за зниження вартості кредитів (12%) дозволяє зменшити WACC до 5,09% та підвищити ЕФЛ до 2,28%, що

підвищує ефект фінансового левериджу. При зростанні очікуваного прибутку до 15000 тис. грн WACC збільшується до 3,94%, однак підприємство отримує вищу рентабельність активів та відносно достатню фінансову стійкість. Найбільш ефективним з точки зору мінімізації середньозваженої вартості капіталу є варіант за зниження ставки кредитів, тоді як максимальний ефект левериджу досягається при певній комбінації позикового та власного капіталу.

Запропонована модель надає керівництву ПФФ «Агроцентр» можливість оперативно приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації структури капіталу, враховуючи вплив різноманітних внутрішніх і зовнішніх факторів. Використання моделі особливо ефективно в умовах нестабільного економічного середовища, оскільки вона дозволяє прогнозувати наслідки змін ключових фінансових показників та обирати найбільш вигідні варіанти фінансування діяльності підприємства

Таким чином, ефективне управління капіталом та оптимізація його структури неможливі без врахування фінансової стійкості підприємства. Тому при формуванні фінансової стратегії доцільно застосовувати методи оптимізації власного капіталу, орієнтовані на мінімізацію його вартості та максимізацію ефекту фінансового левериджу для підвищення стабільності підприємства.

Висновки до розділу 3

1. Формування стратегії управління капіталом агропідприємства в умовах ризику та нестабільності є надзвичайно важливим для забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності. В умовах, коли виробничі, фінансові, ринкові та воєнні ризики можуть зменшувати оборотний капітал на 20-30 % та підвищувати вартість позикових ресурсів на 15-25 %,

ключовим стає оптимізація структури капіталу та диверсифікація джерел фінансування. Необхідно підвищувати ефективність використання оборотного капіталу шляхом цифрового моніторингу запасів, скорочення дебіторської заборгованості та застосування форвардних контрактів. Інвестиційна діяльність повинна балансувати між модернізацією виробничих потужностей і підтримкою ліквідності, щоб уникнути надмірного тиску на грошові потоки. Стратегія управління капіталом потребує постійного моніторингу, коригування політик і вдосконалення системи ризик-менеджменту для реагування на зовнішні та внутрішні загрози.

2. Інтеграція ризик-менеджменту в управління капіталом аграрного підприємства дозволяє системно виявляти, оцінювати та контролювати фінансові ризики, що впливають на його платоспроможність і стійкість. Використання міжнародних стандартів та методів, таких як ISO 31000, COSO, VaR, сценарне моделювання та метод Монте-Карло, забезпечує прозору та ефективну систему управління ризиками. Практичні інструменти, зокрема страхування, хеджування, резерви ліквідності та диверсифікація капіталу, сприяють мінімізації втрат і підвищенню фінансової стабільності підприємства. Регулярний моніторинг ризиків і адаптація управлінських рішень до змін ринкового середовища забезпечують стійкий розвиток і оптимальне використання фінансових ресурсів.

3. Аналіз оптимізації структури капіталу ПВФ «Агроцентр» показав, що найбільш доцільним є фінансування діяльності 77% власним капіталом та 23% позиковим, що забезпечує WACC 3,46% та ефект фінансового левериджу 2,07%. Варіанти зі збільшеною часткою позикового капіталу до 50% і 40% демонструють негативний ЕФЛ (-3,79% та -1,42%) і підвищений фінансовий ризик. Зниження вартості кредитних ресурсів до 12% дозволяє зменшити WACC до 5,09% і підвищити ЕФЛ до 2,28%, а очікуваний прибуток 15 000 тис. грн забезпечує рентабельність активів 4,73% при WACC 3,94%.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведеного дослідження щодо обґрунтування напрямів вдосконалення системи управління капіталом аграрного підприємства для підвищення його фінансової стійкості дозволяють окреслити такі висновки:

1. Капітал є базовою категорією, необхідною для функціонування будь-якого підприємства, особливо аграрного, де він виступає фінансовою, матеріальною, природною та інтелектуальною основою виробництва. Формування капіталу ускладнюється сезонністю, природно-кліматичними ризиками та високою капіталомісткістю основних засобів, а важливу роль відіграють державна підтримка, інвестиції та альтернативні фінансові інструменти. Поєднання класичних механізмів із сучасними цифровими технологіями дозволяє підвищити прозорість фінансових операцій і забезпечити довгострокову стабільність і конкурентоспроможність агрофірм.

2. Управління капіталом є ключовою складовою стратегічного розвитку підприємства, оскільки ефективна структура та раціональне використання капіталу визначають його фінансову стійкість і конкурентоспроможність. Сучасні підходи поєднують класичні принципи та теорії оптимальної структури фінансування з інноваційними фінансовими інструментами і цифровими платформами, що дозволяє диверсифікувати джерела фінансування та підвищувати ефективність управлінських рішень. Поєднання стратегічного бачення, гнучких фінансових рішень і ESG-принципів забезпечує стійкий розвиток і довгострокову вартість підприємства.

3. Фінансова стійкість є ключовим орієнтиром у системі управління капіталом підприємства, оскільки відображає здатність ефективно функціонувати, виконувати фінансові зобов'язання та забезпечувати стабільний розвиток. Її підтримання передбачає управління співвідношенням власного і позикового капіталу, раціональне використання ресурсів, формування резервів і забезпечення оптимальної ліквідності. Фінансова

стійкість визначає межі допустимого ризику та є показником надійності підприємства для інвесторів і кредиторів, особливо в умовах макроекономічної нестабільності. Орієнтація управління капіталом на забезпечення стійкості дозволяє стабілізувати грошові потоки, підвищити ефективність ресурсів і зміцнити фінансову автономію підприємства.

4. ПФ «Агроцентр» у 2020-2024 рр. суттєво скоротив земельний фонд – приблизно з 10 тис. га до понад 2 тис. га, що істотно змінило масштаби його виробничої діяльності. Попри це, підприємству вдалося зберегти високий рівень обробітку земель – понад 95%, що свідчить про ефективне використання доступних угідь. Технічна оснащеність працівників за цей період зросла більш ніж удвічі, однак фондвіддача зменшилася майже наполовину, що вказує на зниження ефективності використання основних засобів. Фінансові результати покращилися: чистий прибуток зріс із від’ємного значення до понад 13 млн. грн., що підтверджує адаптаційні можливості підприємства в умовах нестабільності.

5. Аналіз капіталу ПФ «Агроцентр» свідчить про переважання власних ресурсів, зокрема зростання нерозподіленого прибутку з 132,7 млн. грн. до 217,0 млн. грн., що зміцнило фінансову стійкість підприємства. Структура позикового капіталу змінювалася під впливом зовнішніх умов, а обсяг поточних зобов’язань збільшився з 51,4 млн. грн. до 84,9 млн. грн., що відображає зростання потреби в оборотному фінансуванні. Отримані результати вказують на необхідність подальшої оптимізації співвідношення власного й позикового капіталу та підвищення ефективності його використання.

6. Протягом 2020-2024 рр. ПФ «Агроцентр» зазнавала коливань фінансової стійкості: у 2020 році показники свідчили про абсолютну стійкість, а у 2022-2023 рр. підприємство перейшло до нестійкого стану через дефіцит власних оборотних коштів і зростання короткострокових зобов’язань. Рівень автономії та маневреності капіталу залишався недостатнім у середині періоду, що підвищувало ризики ліквідності та

залежність від позикових ресурсів. Відновлення абсолютної стійкості у 2024 році підтверджує ефективність оптимізації структури капіталу, проте наголошує на потребі удосконалення системи управління ризиками.

7. Формування стратегії управління капіталом агропідприємства в умовах ризику та нестабільності є ключовим для забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності. В умовах, коли виробничі, фінансові та воєнні ризики можуть зменшувати оборотний капітал на 20-30 % і підвищувати вартість позикових ресурсів на 15-25 %, важливо оптимізувати структуру капіталу та диверсифікувати джерела фінансування. Необхідно підвищувати ефективність оборотного капіталу через цифровий моніторинг запасів, скорочення дебіторської заборгованості та використання форвардних контрактів, а інвестиції балансувати з ліквідністю. Стратегія управління капіталом потребує постійного моніторингу, вдосконалення ризик-менеджменту та адаптації до змін зовнішніх умов.

8. Інтеграція ризик-менеджменту в управління капіталом аграрного підприємства дозволяє системно виявляти, оцінювати та контролювати фінансові ризики, що впливають на його стійкість. Використання міжнародних стандартів і практичних інструментів, таких як страхування, хеджування та резерви ліквідності, мінімізує втрати та підвищує фінансову стабільність. Регулярний моніторинг ризиків і адаптація управлінських рішень до змін ринкового середовища забезпечують ефективне використання фінансових ресурсів.

9. Аналіз оптимізації структури капіталу ПВФ «Агроцентр» показав, що найбільш доцільним є фінансування діяльності 77% власним капіталом та 23% позиковим, що забезпечує WACC 3,46% та ефект фінансового левериджу 2,07%. Варіанти зі збільшеною часткою позикового капіталу до 50% і 40% демонструють негативний ЕФЛ (-3,79% та -1,42%) і підвищений фінансовий ризик. Зниження вартості кредитних ресурсів до 12% дозволяє зменшити WACC до 5,09% і підвищити ЕФЛ до 2,28%, а очікуваний

прибуток 15 000 тис. грн забезпечує рентабельність активів 4,73% при WACC 3,94%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляк Ю.В. Роль формування капіталу у фінансовому забезпеченні функціонування сільськогосподарських підприємств в Україні. *Агросвіт*. 2024. № 13. С. 84-90.
2. Бражник Л.В. Стан, проблеми формування та використання капіталу підприємств у сільському господарстві України. *Ефективна економіка*. 2024. № 9. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/4645>
3. Вакуленко В., Мялковський В., Сяовой Л. Організація системи інформаційного забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-45>
4. Великий Ю.В., Прядчик В.І. Організаційно-економічний механізм управління капіталом підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №12. С. 53-59.
5. Вівчар О.Й., Кос Т.Ю. Сучасні методи оцінювання фінансової стійкості підприємства. *Молодий вчений*. 2023. № 4. С. 115-119.
6. Вовк Р. (2025). Фінансова стійкість та соціальна відповідальність бізнесу: умови забезпечення сталої прибутковості компаній України. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 8. С. 166-172.
7. Водолазська О.А., Голуб Є.О. Джерела формування капіталу сучасних підприємств у контексті забезпечення їх фінансової стійкості. *Інноваційна економіка*. 2023. №4. С. 83-89.
8. Головчак Г.В., Музиченко А.О., Шиш А.М. Розбудова фінансової стійкості підприємства: важливість стратегічного планування та компетентного аналізу бухгалтерського обліку. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3093>
9. Голуб І. Методологія формування стратегії сталого розвитку аграрних підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 2 (53). С. 231-

236.

10. Грешко Р.І., Харабара В.М. Капітал підприємства та фактори, які визначають його структуру. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №4. С. 92-98.

11. Гривківська О., Волянчук В. Методичні підходи до визначення складових ресурсного потенціалу аграрних підприємств. *Розвиток міста*. 2025. № 1 (05). С. 23-27.

12. Деєва Н.Е., Дякун А.М. Цифрові технології управління капіталізацією корпоративного підприємства торгівлі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 7. С. 41-47.

13. Добровольська О.В., Водолазська О.А., Грицюк С.І. Формування системи стратегічних цілей фінансової діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 19-20, С. 47-53.

14. Добуш Т.І., Далик В.П., Тарнавський В.Я., Зозуля А.І., Карпляк Р.В., Івачевський А.М., Стасюк П.В. Управління капіталом підприємства: організаційно-економічний механізм. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2024. № 3(1). С. 38-44.

15. Дробот Д.В., Івата В.В. Чинники управління капіталом та залучення інвестицій в аграрні підприємства в умовах економічної невизначеності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 6. С. 127-132.

16. Ємельянов О.Ю., Гаврась Д.Р., Степанків В.З. Потенціал підвищення фінансової стійкості підприємств: сутність, складники та послідовність оцінювання. *Grail of Science*. 2024. № 36. С. 29-34.

17. Ємельянов О.Ю., Степанків В.З. Оцінювання впливу структури капіталу підприємств на рівень їх фінансової стійкості. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2024. №5(1). С. 81-86.

18. Заволока Ю.М., Івко А.В., Сідненко М.В. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С. 129-134.

19. Захаркін О., Пігуль Н., Захаркіна Л. Роль фінансового аналізу у стратегічному фінансовому менеджменті сучасних підприємств. *Економічні горизонти*. 2025. №4(33). С.34-44.

20. Згадова Н.С., Кулаковська Т.А., Рашевський А.В.. Шляхи формування капіталу агропродовольчих підприємств. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2157>

21. Згадова Н.С., Павленко Г.М., Паненко О.Є. Оптимізація та безпека структури капіталу в аграрних підприємствах. *Агросвіт*. 2023. № 15. С. 52-57.

22. Кифяк В.І., Олійник О.Б., Журавель А.С. Цифрові моделі управління фінансовими потоками на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.3.80>.

23. Колодізев О.М. Фінансова безпека підприємства: роль банків у залученні капіталу та управлінні ризиками. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : *Економічні науки*. 2024. № 9(2). С. 163-167.

24. Кореняк В.Г. Теоретичні аспекти дефініції «капітал підприємства». *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (55). С. 237-242.

25. Косач І.А. Теоретико-прикладні засади стратегічного управління капіталізацією агропромислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3296>

26. Кубецька О.М., Остапенко Т.М. Методичний інструментарій аналізу фінансової стійкості підприємства. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 203-208.

27. Куліш Г.П., Цилюрник В.Д. Формування боргового капіталу підприємствами в Україні. *Бізнес Інформ*. 2023. № 3. С. 123-129.

28. Лопатинський Ю.М., Парасій Д.С. Сучасні умови економічної невизначеності розвитку аграрного підприємництва. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: *економіка та управління*. 2025. №20. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-20-04-12>

29. Мазур В.В. Управління вартістю капіталу в процесі управління вартістю будівельних підприємств. *Ефективна економіка*. 2025. №6. URL:

<https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/6834>

30. Михалків А.А., Бузелюк В.В. Фінансова стійкість підприємства з позиції системного підходу. *Grail of Science*. 2023. № 33. С. 66-71.

31. Негода Ю., Конюхов Д. Оцінка фінансового забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2025. №78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-1>

32. Олександренко І.В. Управління фінансовою діяльністю сільськогосподарських підприємств в Україні. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 194-201.

33. Петраковська О.В. Власний капітал підприємства: сучасний погляд на його сутність, класифікацію та облік. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2023. № 1. С. 106-114.

34. Платухін О.Г. Формування складу показників для оцінки ефективності фінансового управління власним капіталом підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2024. № 9(2). С. 175-179.

35. Платухін О.Г. Шкальне вимірювання показників оцінки ефективності фінансового управління власним капіталом підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Економічні науки. 2025. № 2(2). С. 156-160.

36. Плиса В., Цюпка,А., Мунтян Б. Фінансова стійкість як запорука економічної безпеки підприємства в умовах повоєнного відновлення економіки. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 3 (54). С. 81-86.

37. Покиньчереда В.В., Тімченко О.Л. Теоретико-методичні аспекти аналізу оптимальності структури капіталу підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/4468>

38. Полков В. Категоризація та комплексний аналіз структурних змін у розвитку аграрного підприємства. *Економіка та суспільство*. 2025. №78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-129>

39. Попрозман О.І., Михайлов А.П., Кургузенкова Л.А., Опанасенко

О.М. Управління власним капіталом підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 1. С. 85-93.

40. Рак Р.В., Раєнок А.А. Управління фінансовою стійкістю комерційного підприємства в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2023. № 9. С. 24-31.

41. Соломніков І.В., Кондратюк М.В., Чувілко В.М. Концептуальні основи управління фінансовою стійкістю підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2024. № 87. С. 121-127.

42. Степаненко О., Канельська А. Фінансова стійкість підприємств в період воєнного стану: ризики, загрози, шляхи їх подолання. *Підприємництво та інновації*. 2024. № 33. С. 123-130.

43. Танклевська Н.С., Мірошніченко В.О. Фінансова стійкість підприємств в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2024. № 3. С. 249-255.

44. Тарасюк Г.А. Теоретичні засади інтеграції різних видів капіталу як основа конкурентоспроможності підприємств в умовах цифрової економіки. *Бізнес Інформ*. 2024. № 11. С. 187-196.

45. Тищенко В., Ачкасова С., Карпова В., Канихін С. Оцінка впливу боргового капіталу на банкрутство підприємств аграрного сектору. *Сільськогосподарська та ресурсна економіка: Міжнародний науковий електронний журнал*. 2023. № 9 (2). С. 183-204.

46. Тітенко З.М., Капля О.Л. Теоретичні основи механізму управління фінансовою стійкістю підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3127/3163>.

47. Ткачук Л.М., Лебедев П.В. Фінансові аспекти управління власним капіталом підприємства. *Innovation and Sustainability*. 2024. Iss. 2. С. 119-126.

48. Фінансово-економічна діяльність аграрного підприємства : навч. посібник / укл. І.С. Смага. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 140 с.

49. Фурса В.А., Коробцова Д.В., Толкачова Г.В. Оптимізація стратегій

управління фінансами підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 1-2. С. 54-58.

50. Халатур С., Строцький В. Актуалізація процедури формування фінансових ресурсів підприємства в умовах цифрової економіки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 112-116.

51. Халатур С.М., Грабчук О.М., Гетель В.В. Інноваційні інструменти фінансового інжинірингу для мобілізації аграрного капіталу. *Економіка і суспільство*. 2025. № 78. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6503>

52. Халатур С.М., Клименко С.С. Імплементация цифрових технологій у процеси антикризового управління сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2025. № 8. С. 69-77.

53. Халатур С.М., Масюк, Ю.В., Світлик І.М. Вплив макроекономічних ризиків на процедуру критеріального формування фінансової стійкості підприємства. *Бізнес-навігатор*. 2024. Вип. 4(77) . С. 9-13.

54. Халатур С.М., Омельницька Ю.І. Інноваційна модель застосування власних фінансових ресурсів у процесі самофінансування аграріїв. *Інноваційна економіка*. 2023. № 4. С. 60-66.

55. Халатур С.М., Сірко А.Ю., Малоок А.В. Сек'юритизація як ефективна складова управління фінансовими ресурсами аграрного підприємства в умовах війни. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2024. № 2(9). С. 144-150.

56. Шкодінa І.В. Концепція стійких цифрових фінансів: інтеграція стійкого фінансування з цифровими інноваціями. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 237-243.

57. Khalatur, S. (2024). The impact of nanotechnological innovations on the competitiveness of the global market. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 434-439.

58. Khalatur, S., Dovgal, O., Karamushka, O., Brovko, L., & Vodolazska, O. (2024). Innovative trends of financial engineering to the way of digital economy.

Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 6(59), 136-150.

DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.59.2024.4508>